

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Monika Peňázová

Aktuální otázky mateřství

Diplomová práce

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Aktuální otázky mateřství*“
vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 1. listopadu 2017

.....
Monika Peňázová

Ráda bych poděkovala vedoucí práce JUDr. Lence Westphalové, Ph.D. za odborné vedení práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1. Obecně o mateřství.....	9
1.1 Právní úprava	9
1.1.1 Mezinárodní úroveň.....	9
1.1.2 Ústavní úroveň.....	10
1.1.3 Zákonná úroveň	10
1.1.3.1 Úprava v občanském zákoníku	10
1.1.3.2 Úprava v zákoně o zvláštních řízeních soudních.....	11
1.2 Vymezení dalších pojmů	12
1.3 Vhodnost úpravy s ohledem na aktuální vývoj.....	13
2. Anonymní a utajené porody	15
2.1 Anonymní porod	15
2.1.1 Obecně k anonymním porodům	15
2.1.2 Postup dle zákona o matrikách	16
2.1.3 Možnosti právního zakotvení	16
2.2 Utajený porod	17
2.2.1 Obecně k utajeným porodům.....	17
2.2.2 Postup ve zdravotnickém zařízení	19
2.2.3 Postup dle zákona o matrikách	19
2.3 Aktuální otázky anonymních a utajených porodů	20
2.3.1 Ve vztahu k mezinárodním závazkům.....	20
2.3.2 Statusový poměr matka-dítě	21
2.3.3 Aktivní legitimace k určení mateřství	22
2.3.4 Legislativní nedostatky utajených porodů	22
3. Problematika tzv. baby-boxů.....	24

3.1	Obecně k problematice baby-boxů	24
3.2	Stanoviska zastánců	24
3.3	Stanoviska odpůrců.....	26
3.4	Postup dle zákona o matrikách	27
3.5	Možnosti právního zakotvení.....	27
3.6	Aktuální otázky problematiky baby-boxů	28
4.	Asistovaná reprodukce	29
4.1	Obecně k asistované reprodukci	29
4.2	Formy asistované reprodukce	30
4.3	Etické a trestněprávní aspekty asistované reprodukce.....	31
4.4	Aktuální otázky asistované reprodukce	32
4.4.1	Judikatura ESLP	32
4.4.2	Pojem „právo mít dítě“	34
5.	Náhradní mateřství.....	35
5.1	Obecně k náhradnímu mateřství	35
5.2	Smlouva o náhradním mateřství	36
5.3	Možnosti právního zakotvení.....	37
5.4	Etické a trestněprávní aspekty náhradního mateřství.....	39
5.5	Aktuální otázky náhradního mateřství	40
5.5.1	Rozsudek Nejvyššího soudu Italské republiky	41
5.5.2	Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 3226/16.....	42
	Závěr.....	45
	Seznam použitých zdrojů.....	47
	Shrnutí	55
	Seznam klíčových slov	56

Seznam použitých zkratk

OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
MatrZ	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZdraSl	zákon č. 372/2011, o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů (zákon o zdravotních službách)
ZdravSpecSl	zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ÚS	Ústavní soud České republiky
NS	Nejvyšší soud České republiky
Ústava	ústavní zákon č. 1 /1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
LZPS	usnesení předsednictva České národní rady č. 2 /1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí

Úvod

Ve své diplomové práci se věnuji aktuálním otázkám mateřství. Široký záběr, který toto téma představuje, je v práci zúžen na čtyři hlavní oblasti. Jsou jimi anonymní a utajené porody, problematika baby-boxů, asistovaná reprodukce a náhradní mateřství.

Všechna témata jsou v práci analyzována s ohledem na platnou a účinnou právní úpravu. Historické konsekvence jsou zmíněny jen minimálně. Domnívám se totiž, že o tom již bylo napsáno mnohé. Práce se více věnuje judikatuře, matričnímu zákonu, problémům současné právní úpravy a zvláštní podkapitolu tvoří úvahy o možnostech právního zakotvení.

Na první pohled se může zdát, že mateřství je tradičním, konstantním a v zásadě neměnným institutem, kterému v našem právním prostředí vévodí stará římskoprávní zásada *mater semper certa est*. Opak je pravdou. Laická i odborná veřejnost nad tématy této diplomové práce i přes dosud platnou zásadu stále diskutuje a k jednotnému názoru se zatím nedopracovala. Výše zmíněnému nahrává i fakt, že občanský zákoník s účinností od 1. ledna 2014 na řadu aktuálních otázek nereagoval. Zákonodárce nyní stojí před situací, kdy nové lékařské postupy a vývoj společnosti předběhly současnou právní úpravu. Otázkou pak zůstává, zda tento vývoj v právních předpisech reflektovat, popřípadě jak, či setrvat na tradičních zásadách rodinného práva.

V této práci se styčnými body stala čtyři hlavní témata, která tvoří i názvy jednotlivých kapitol. Jsou jimi anonymní a utajené porody, problematika baby-boxů, asistovaná reprodukce a konečně náhradní mateřství.

Má práce se dělí na pět hlavních kapitol. První kapitola pojednává o mateřství v českém právním řádu. V první kapitole se zabývám problematikou mateřství obecně. Tedy s ohledem na mezinárodní, ústavní a zákonnou úpravu. Není vynechána ani polemika nad vhodností právní úpravy s ohledem na aktuální vývoj. Druhá kapitola už zcela konkrétně hovoří o jedné ze stěžejních oblastí práce, o problematice anonymních a utajených porodů. Nejprve na obecné úrovni, pak s ohledem na zákon o matrikách. U anonymních porodů jsou zmíněny možnosti právního zakotvení. Naproti tomu utajený porod zahrnuje podkapitolu týkající se legislativních nedostatků úpravy. Samostatnou částí jsou aktuální otázky anonymních a utajených porodů.

Následující kapitola se zabývá problematikou baby-boxů. Obecně, z pohledu matričního zákona, s ohledem na možnosti právního zakotvení. Samostatně jsou

systematicky sestaveny názory zastánců a následují názory a stanoviska odpůrců. Nechybí ani aktuální otázky.

Čtvrtá kapitola této práce hovoří o asistované reprodukci. S tou úzce souvisí i pátá kapitola v podobě náhradního mateřství. U asistované reprodukce je zmíněná obecná úprava, formy, nechybí ani etické a trestněprávní aspekty. Aktuální otázkou jsou rozsudky Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) a zamyšlení se nad tím, co vůbec znamená „právo mít dítě“. Náhradní mateřství začíná obecným popisem. Následuje podkapitola o smlouvě o náhradním mateřství, další části jsou etické a trestněprávní aspekty. Samostatně stojí možnosti právního zakotvení. Závěrečným pojednáním jsou aktuální otázky stejnopohlavních párů s ohledem na italský rozsudek a nález ÚS sp. zn. I. ÚS 3226/16.

V první části práce je použita zejména metoda analytická a popisná. V dalších částech práce je využita komparace, gramatický a teleologický výklad.

Cílem práce je aktuálně reflektovat dění v českém právním řádu v oblasti mateřství. Jak by mohly být instituty, které nejsou právem upraveny, zakotveny do právního řádu a naopak jaké úskalí se skrývá v institutech, které již upraveny jsou.

1. Obecně o mateřství

Mateřství je definováno jako biologický a právní vztah mezi matkou a dítětem vznikající narozením. Matkou dítěte je pak žena, která je porodila.¹² Mateřství je tak založeno objektivním faktem porodu a jako takové je založeno jednou provždy, nelze se ho tedy zříci, vzdát či smluvně postoupit na jinou ženu.³

Mateřství představuje základní statusový poměr.⁴ Pro člověka je mateřství status klíčový.⁵

1.1 Právní úprava

1.1.1 Mezinárodní úroveň

Česká republika je vázána celou řadou mezinárodních smluv. Tyto smlouvy chrání rodinu, práva dítěte, rodinný a soukromý život. Podle čl. 10 Ústavy České republiky jsou vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.⁶

Důležitým dokumentem je bezesporu Úmluva o právech dítěte, ve které je zakotveno přirozené právo dítěte na život, právo znát své rodiče, právo na jejich péči, právo na zachování svých rodinných svazků. V nadcházejících kapitolách budeme hovořit zejména o čl. 7 odst. 1: „Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“ Úmluva se v tomto případě neobrací přímo k jednotlivci, ale adresátem povinností zde stanovených je stát, který je zavázán zabezpečovat provádění těchto práv v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a závazky v této oblasti.⁷ V čl. 8 se státy

¹ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 404.

² Porodem se rozumí oddělení dítěte od mateřského těla.

³ PAUKNEROVÁ, Monika et al. *Nové jevy v právu na počátku 21. století. IV., Proměny soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009. s. 254.

⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 127.

⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 23-24, s. 801-813.

⁶ viz. KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. (1441 s.). s. 120-141.

⁷ POLÁKOVÁ, Martina. Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 55-58.

zavazují k respektování práva dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů.

Zásadním pro tuto práci je především Evropská úmluva o lidských právech a to zejména její čl. 8. Ten upravuje právo člověka na respektování soukromého a rodinného života. Konkrétně: *„Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydli a korespondence. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“*⁸

Pro komplexnost práce je potřeba zmínit i Evropskou úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství, čl. 2: *„Určení matky dítěte narozeného mimo manželství bude záviset výhradně na skutečnosti porodu.“*⁹ Dále Evropskou úmluvu o osvojení dětí a Evropskou úmluvu o výkonu práv dětí.

1.1.2 Ústavní úroveň

Na ústavní úrovni je pro téma této diplomové práce stěžejní čl. 32 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“). *„Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“* Odst. 3: *„Děti narozené v manželství i mimo něj mají stejná práva.“* Odst. 4: *„Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“*

Pro úplnost je nutné zmínit i čl. 6 LZPS: *„Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.“*

1.1.3 Zákonná úroveň

1.1.3.1 Úprava v občanském zákoníku

Stěžejní úpravu obsahuje § 775 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“). *„Matkou dítěte je žena, která je porodila.“* Novou

⁸ Evropská úmluva o ochraně lidských práv [online]. echr.coe.int, [cit. 15. září 2017]. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf>.

⁹ Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství [online]. sagit.cz, [cit. 15. září 2017]. Dostupné na <<http://www.sagit.cz/info/ss01047>>.

právní úpravu mateřství lze charakterizovat jako tradiční.¹⁰ Důvodová zpráva jen velice kuse dodává, že porod je jedinou relevantní skutečností pro rozhodnutí otázky mateřství. Nadto konstatuje, že nová právní úprava odpovídá čl. 2 evropské Úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství. Závěrem shrnuje, že žalobě ženy, která byla dárkyní genetické látky, proti ženě, která dítě porodila, nelze vyhovět.¹¹

Základ tohoto ustanovení je dán filozofií, na které byl budován obecný zákoník občanský z roku 1811.¹² Zákoník koncipoval mateřství na principu původu dítěte.¹³

Stará římskoprávní zásada *mater semper certa est*. Takzvaně matka je vždy jistá.¹⁴ Do českého právního řádu se explicitně tato zásada dostala až novelou, tzv. velkou novelou zákona o rodině (dále jen „ZoR“) v § 50a ZoR v roce 1998. Je zde patrná kontinuita mezi starou a novou právní úpravou. Stejně jako stará tak i nová právní úprava je bezesporu kogentní, nelze se od ní odchýlit. Nedodržení by mělo za následek absolutní neplatnost.¹⁵

Je potřeba zmínit § 804 OZ, kde je vyjádřeno, že osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství. Vývoj medicíny vyústil v možnost rozdílu v osobě genetické matky a ženy, která dítě porodí. Tento institut umožňuje narovnat právní vztahy vzniklé porodem v rozporu s biologickým rodičovstvím a umožňuje prolomit zákaz osvojení v řadě přímé.¹⁶ Toto pravidlo vychází z přesvědčení, že náhradní matku lze nalézt nejčastěji v rámci nejužší rodiny (např. matka chce pomoci své bezdětné dceři).

1.1.3.2 Úprava v zákoně o zvláštních řízeních soudních

Procesněprávní úpravu mateřství nalezneme v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZŘS“). Konkrétně v ustanovení § 426 ZŘS. „*Pro řízení o určení a popření mateřství se použijí ustanovení o řízení o určení*

¹⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 507.

¹¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. s. 339-340.

¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 507.

¹³ Tamtéž, s. 508.

¹⁴ SKŘEJPEK, Michal. Pravidla, rčení, zásady a definice římského práva. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 1999, č. 7, s. 363-368.

¹⁵ Podle § 580 odst. 1 OZ a § 588 OZ

¹⁶ SEDLÁK, Petr. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 645.

a popření otcovství přiměřeně.“ Použití slova „*přiměřeně*“ neznamená analogii, ale volnější použití ustanovení upravující paternitní věci.¹⁷

Výše zmíněné ustanovení je důležité především z toho důvodu, že hmotné právo určování a popírání mateřství neupravuje. Vedení řízení o určení a popření mateřství má tak i hmotněprávní povahu.¹⁸ Občanský zákoník ve vztahu k určování otcovství stanoví řadu zákonných podmínek.¹⁹ V případě určení mateřství se jedná pouze o výše zmíněný § 775 OZ. V řízení o určení a popření mateřství je tak jedinou rozhodnou skutečností, kterou soud musí posuzovat, zda matka dítě porodila, či nikoliv.²⁰

Případný střet ve věcech mateřství se tedy bude projednávat v rámci nesporného řízení. U určování mateřství jde o to, aby bylo postaveno najisto, že matka v určitý den porodila dítě, které je totožné s dítětem, o které se v řízení jedná. U popření mateřství, je nutné prokázat skutečnost, že žena zapsaná v matrice jako matka dítěte buď v danou dobu vůbec nerodila, anebo že tehdy porodila jiné dítě, než o které se v řízení jedná.²¹

1.2 Vymezení dalších pojmů

Prvním pojmem, který je potřeba pro tuto práci vymezit je rodičovství. Rodičovství můžeme rozdělit na rodičovství právní, sociální a biologické.

Ustálená judikatura českých soudů predikuje, že v zájmu dítěte je bezpochyby soulad mezi biologickým, právním a sociálním rodičovstvím, tedy mezi rodičovstvím založeným biologickými vazbami mezi dítětem a poskytovatelem genetického materiálu (biologické rodičovství), rodičovstvím, kde rodič vykonává péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj (sociální rodičovství), a rodičovstvím založeném na právních domněnkách, kdy rodičem je ten, koho zákon za rodiče dítěte považuje (právní rodičovství). Není-li tento soulad dobře možný, je třeba s ohledem na konkrétní okolnosti případu uvážit, který z uvedených aspektů rodičovství převažuje.²²

¹⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 516.

¹⁸ LEVÝ, Jiří. In SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštní řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 801.

¹⁹ Viz § 776, 777, 778, 779, 783 OZ

²⁰ LEVÝ, Jiří. In SVOBODA, Karel a kol. Zákon o zvláštní řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 802.

²¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 516.

²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. září 2014, NS 30 Cdo 544/2014

Tématem této diplomové práce jsou otázky mateřství. Přesto je potřeba zmínit problematiku otcovství, která s tématem této diplomové práce úzce souvisí. Česká právní úprava otcovství stanoví v § 776 OZ, že narodí-li se dítě provdané ženě, za otce se má její manžel. Pokud není matka dítěte provdána dle § 779 OZ, má se za to, že otcem dítěte je muž, jehož otcovství je založeno shodným prohlášením matky a tohoto muže, resp. je třeba za otce považovat muže, který s matkou dítěte souložil v tzv. rozhodné době.²³ Lze říci, že na obdobných domněnkách je vystavěna i statusová úprava otcovství v řadě evropských zemí. Rozdíly jsou zejména v (ne)existenci popěrných lhůt, v jejich charakteru, aktivní legitimaci dítěte či putativních otců k podání návrhu na určení otcovství, resp. popření otcovství. Pokud jde o umělé oplodnění, český občanský zákoník stanoví, že došlo-li k asistované reprodukci, dárcovství není rozhodné. Do matriky bude jako otec dítěte zapsán muž z neplodného páru, který dal k umělému oplodnění souhlas podle § 778 OZ, resp. manžel matky dle § 776 OZ. Umělé oplodnění, resp. asistovaná reprodukce, byla-li provedena se souhlasem manžela, manželky, partnera či partnerky matky, zakládá i dle evropských právních úprav zpravidla statusový rodičovský poměr *ex lege*.²⁴

U problematiky otcovství je nutné dodat, že otec má možnost otcovství popřít není-li biologicky s dítětem spjat, matka takové právo za stejných podmínek nemá.

1.3 Vhodnost úpravy s ohledem na aktuální vývoj

Dříve nebo později si musíme klást otázku, zda je současná právní úprava stále vhodná, aktuální a zda reflektuje vývoj společenský, medicínský, etický. Převážně z pohledu náhradního mateřství se uplatňování římské zásady *mater semper certa est* může v dnešní době jevit jako problematické. Dochází totiž k rozporu mezi mateřstvím biologickým a právním, které vyvolává tendence k diskuzím nad dalšími možnostmi právní úpravy.

Česká právní úprava je postavena na tradici a kontinuitě. Je všeobecně známo, že rodinné právo zrcadlí portrét rodiny té které země a je nejméně vhodné pro příliš mnoho změn a jakékoliv sblížování.²⁵ Přesto stojí za zmínku uvést jiné právní mechanismy, kterými lze do jisté míry nahradit nemožnost smluvního transferu mateřství z jedné ženy na jinou.

První možností je osvojení dítěte dárkyní vajíček. Na tento postup ovšem neexistuje žádný zákonný právní nárok. Jednotlivé vnitrostátní právní úpravy na to ovšem mohou

²³ § 783 OZ

²⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2017, roč. 25, č. 15-16, s. 524-530.

²⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 23-24, s. 801-813.

u úpravy osvojení více či méně myslet. Tímto způsobem postupoval i český zákonodárce v § 804 OZ.

Tím druhým je zvláštní rozhodnutí soudu. Na toto rozhodnutí je pak legitimní právní nárok při splnění předem daných podmínek. V našem právním řádu tento postup samozřejmě není možný. Například ale v zemích *common law* existuje tzv. výrok o rodičovství (*parental order*), kdy platí, že matkou dítěte je sice žena, která dítě porodila, ale zároveň je dána i výjimka z tohoto pravidla.²⁶

Je potřeba se ptát jestli v momentě, kdy se zákonodárce rozhodl částečně reflektovat náhradní mateřství v právní úpravě, zároveň neměl myšlenku dotáhnout do konce a přijmout výjimku z § 775 OZ.

Osobně se domnívám, že český zákonodárce postupovat v souladu s mezinárodními závazky, kterými je Česká republika vázána. Přijetím *parental order* by došlo k nedozírným potížím. Zaprvé by právní postavení dítěte bylo stavěno od samého počátku nejistě. V neposlední řadě by se dříve či později objevily spory o dítě, ať už vyvolané náhradní matkou, nebo objednatelským párem, které se objevují v judikatuře ESLP.²⁷

Přestože vnímám úpravu § 775 OZ jako vhodnou, myslím si, že se i díky nedotažení tohoto ustanovení stále budeme potýkat s názory, které budou polemizovat nad úpravou mateřství. Například v podobě argumentu, že „*vše je dovoleno, co není výslovně zakázáno*“, tedy jednoduše polemizovat díky autonomii vůle nad kogentností právní úpravy.²⁸

Proto se mi jeví jako vhodná slovenská právní úprava v zákoně č. 36/2005 Z. z., o rodině a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ve znění novely č. 2/2017 Z. z. upravuje jasněji tuto problematiku. V § 82 sděluje, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. V tomto se naše úprava neliší. Dokonce se slovenský zákonodárce nechal inspirovat velkou novelou českého zákona o rodině.²⁹ V odst. 2 však doplňuje slovenská úprava, že dohody a smlouvy, které jsou v rozporu s odstavcem 1, jsou neplatné.³⁰ Slovenský zákonodárce staví dohody o náhradním mateřství mimo zákon a neposkytuje jim žádnou právní ochranu.³¹ Striktní znění nám pak nedává možnost pro odlišná výkladová stanoviska.

²⁶ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Vydání první. V Praze: C. H. Beck, 2015. s. 47-49.

²⁷ Viz judikatura ESLP – *Evans v. Velká Británie, Mennesson v. Francie, Paradiso a Campanelli v. Itálie*.

²⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 21, s. 725-732.

²⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Nové slovenské rodinné právo. Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora, 2005, roč. 2005, č. 7 -8, s. 46-50.

³⁰ Tamtéž, s. 46-50.

³¹ HOŘÍNOVÁ Anna. *Legal aspects of assisted reproduction* [online]. law.muni.cz, 2009 [cit. 15. září 2017]. Dostupné na <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/sblizovani/Horinova_Anna__1096_.pdf>.

2. Anonymní a utajené porody

Tato kapitola pojednává o problematice anonymních a utajených porodů. Počátky rozmluvy sahají do 90. let, kdy pracovníci Fondu ohrožených dětí prosazovali, aby ženy mohly přivést dítě na svět zcela anonymně. Hlavním argumentem, který se u zastánců objevoval a objevuje i dnes a v této práci bude ještě několikrát zmíněn, je zabránění vraždám nechtěných novorozenců. Veřejnost pak často v domněnku až idylické možnosti zachránění dětského života nespatřuje v těchto institutech žádnou hrozbu. Téma je stále aktuální, neboť zde budou stát vždy dva protichůdné zájmy. Zájem matky na utajení své identity a zájem dítěte znát svůj původ a biologické rodiče.

Pro úplnost je potřeba dodat, že pojmy anonymní a utajený porod bývají často zaměňovány, leč každý z nich má jiný význam, který bude vysvětlen níže.

2.1 Anonymní porod

Anonymní porod je takový porod, kdy matka dítěte vůbec není známa, z důvodu odložení dítěte nebo zanechání dítěte ve zdravotnickém zařízení matkou, která předložila doklady, o nichž se následně zjistilo, že jsou falešné.³²

2.1.1 Obecně k anonymním porodům

O diskuzi k problematice anonymních porodů se již od 90. let zasazuje Fond ohrožených dětí. Ten svým způsobem na vlastní pěst bez zákonného přičinění vytvářel pro budoucí matky alternativní možnosti v případech, kdy o dítě nestály. V říjnu 1998 plzeňské pracoviště Fondu začalo nabízet těhotným ženám, které se o dítě nechtěly starat, anonymní porody. Dítě se považovalo za nalezenec, v rodném listě nemělo jméno ani jednoho z rodičů, a téměř okamžitě mohlo být předáno k osvojení.³³ Následně v roce 2001 byla snaha poslaneckým návrhem uzákonit anonymní porody či alespoň tzv. utajené porody.³⁴ Návrh byl však nakonec vzat zpět. Do dnešního dne tak není problematika anonymních porodů na rozdíl od těch utajených právně kodifikována. Bez opory v zákoně je anonymní porod stále nezákonný. Chybějícím zakotvením se matka svým činem může dostat do problémů. Její

³² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita? *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 2, s. 53-57.

³³ HUBÁLKOVÁ, Eva. Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. *Správní právo*, 2003, č. 5-6, s. 282.

³⁴ Tamtéž, s. 282.

jednání může naplnit skutkovou podstatu trestného činu. Matka by se mohla stát trestně odpovědnou dle § 195 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“) za trestný čin opuštění dítěte nebo svěřené osoby.³⁵

2.1.2 Postup dle zákona o matrikách

Pokud se nalezne novorozenec s neznámou totožností, je třeba provést šetření. V případě úspěšného šetření je mateřství postaveno najisto. V případě bezvýsledného šetření má dítě status nalezence.³⁶ Zápis dítěte, jehož totožnost se nepodařilo zjistit, provede matriční úřad dle § 17 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „MatrZ“) podle zprávy lékaře a výsledků šetření orgánů policie. Zpráva lékaře obsahuje údaj o pohlaví dítěte a pravděpodobném datu narození.³⁷

K zápisu nalezeného dítěte je dle § 10 odst. 2 MatrZ určen příslušný matriční úřad, v jehož správním obvodu byla narozená fyzická osoba nalezena. Prvotní zápis v knize narození tak obsahuje pouze údaj o pohlaví dítěte. Pokud ani po následném šetření nelze zjistit místo narození, bude jím sídlo matričního úřadu, který zápis narození provádí. Pokud rovněž nelze po následném šetření zjistit datum narození dítěte, matriční úřad učiní oznámení soudu k určení data narození. Teprve po tomto rozhodnutí lze dítěti přidělit rodné číslo.³⁸

Pro doplnění je nutné navíc uvést, že soud je dále povinen dítěti určit jméno a příjmení dle § 864 OZ a poručníka dle § 928 OZ.³⁹

2.1.3 Možnosti právního zakotvení

Na místě je i zamyšlení se nad případnou možností legalizace anonymních porodů v České republice. V případě, že by došlo k zakotvení anonymních porodů do legislativy České republiky, znamenalo by to alespoň částečně přiblížení anonymního porodu tomu utajenému. Především v tom, že by došlo k porodu ve zdravotnickém zařízení. Hlavním rozdílem by byla absolutní neinformovanost o matce dítěte. Ve zdravotnickém zařízení by

³⁵ R 35/1978 „Opuštěním dítěte“ ve smyslu § 195 odst. 1 TZ je třeba rozumět ponechání dítěte jeho osudu za takových okolností, že pro dítě vzniká nebezpečí smrti nebo újmy na zdraví. Citováno z: JELÍNEK, Jiří a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 276.

³⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 511.

³⁷ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, 2013. s. 43.

³⁸ Tamtéž, s. 43.

³⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 511.

žena neuvedla žádné údaje o své osobě. Dítě by v rodném listu nemělo údaje o matce a statusový poměr matka-dítě by nebyl dán.

Otázkou pak zůstává, jaký status by dítě mělo. Zda by se jednalo o nalezence, nebo by se postupovalo jako v případě utajených porodů. Další nejasností je i hrazení poplatků v souvislosti s porodem, které by z největší pravděpodobností musely být hrazeny přímo ženou, která dítě porodila. Úhrada zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění by kvůli anonymitě nebyla dost dobře možná.

Stejně jako v případě baby-boxů by nastala situace, že veškerá anamnéza matky by byla pro personál zdravotnického zařízení i samotné dítě neznáma. Opět by se naráželo i na rozpor vnitrostátní úpravy s mezinárodními závazky, kterými je Česká republika vázána.

Navzdory všem otázkám, na které nelze s jistotou odpovědět, je zde i druhá strana, která by v případě legality anonymních porodů mohla zabránit zřizování a užívání baby-boxů. V případě porodu ve zdravotnickém zařízení by lékaři mohli zjistit alespoň zdravotní stav matky a dítěte. Nemluvě o faktu, že by žena rodila ve zdravotnickém zařízení se všemi výdobytky moderní medicíny a tak by zde byla i větší šance dítěte na přežití, než když žena rodí mimo stěny zdravotnického zařízení. Tím by došlo k naplnění cílů, které si kladou zastánci baby-boxů.

Závěrem ale vždy dojdeme ke stanovisku, kdy budeme nuceni poměřovat práva dítěte s dalšími právy, ať už právy na život či právy matky na soukromí.

2.2 Utajený porod

Utajený porod je takový porod, kdy matka po porodu dítěte požádá o utajení své totožnosti.

2.2.1 Obecně k utajeným porodům

Před zákonným zakotvením institutu utajených porodů je nutné zmínit Dětský domov v Aši, kde se prováděly utajené porody již od roku 1997. Jednalo se o možnost pro těhotné ženy utajit před okolím vyšší stupeň těhotenství. Žena si hradila pobyt sama. Byla sepsána anamnéza. Po porodu se matka vrátila do místa bydliště.⁴⁰

Možnost utajení totožnosti matky je v našem právním řádu poměrně novinka, tj. přijetím zákona č. 422/2004 Sb., o utajených porodech v porodnicích, který tak zakotvil

⁴⁰ RÁKOS, Miroslav. *Jak probíhají utajené porody v Dětském domově Aš* [online]. rodina.cz, 30. srpna 2000 [cit. 29. září 2017]. Dostupné na <<http://www.rodina.cz/clanek872.htm>>.

s účinností k 1. 9. 2004. Tímto zákonem došlo ke změně zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.⁴¹ Tento institut vyvolal v době svého vzniku celou řadu kritických reakcí. Vytýkalo se mu především, že ačkoliv byly normy práva veřejného novelizovány, tehdejší zákon o rodině, především § 50a novelizován nebyl, soukromoprávní aspekty tak zůstaly nezměněny.⁴² Nová právní úprava tehdy neprošla žádnou odbornou diskuzí a tak vyvolala celou řadu otázek.⁴³

V důvodové zprávě byl tento krok obhajován především kvůli vytvoření podmínek ke snížení počtu umělých potratů. Doslovně: *„Téměř 29 tisíc nenarozených životů bylo v uplynulém roce zmařeno v důsledku umělého ukončení těhotenství. A to je ještě nejnížší počet za uplynulých deset let. Existují také případy vraždy novorozeného dítěte matkou nebo případy opuštění dítěte matkou, která se z různých důvodů nemůže o dítě starat.“*⁴⁴ Důvodová zpráva tehdy velmi optimisticky viděla v zavedení této možnosti jistotu pro ženy, že zplození dítěte pro ženu nebude znamenat stigmatizaci v prostředí, v němž žije. A že tak budou ročně zachráněny desítky, možná stovky dětí.⁴⁵

Zákon o zdravotních službách č. 372/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZdraSl“), který navázal na předchozí úpravu z roku 2004, ukotvil problematiku utajených porodů do § 37. Pokud chce žena utajit svou totožnost, musí splnit zákonné podmínky. Jsou jimi:

Odst. 1: *„Žena s trvalým pobytem na území České republiky, nejedná-li se o ženu, jejímuž manželů svědčí domněnka otcovství, má právo na utajení své osoby v souvislosti s porodem.“*

Odst. 2: *„Žena uvedená v odstavci 1, jestliže hodlá v souvislosti s porodem utajit svou totožnost, předloží poskytovateli poskytujícímu příslušné zdravotní služby písemnou žádost o utajení své totožnosti při porodu (dále jen „utajený porod“); součástí žádosti je prohlášení ženy, že nehodlá o dítě pečovat.“*

⁴¹ Fond ohrožených dětí. *Zákon o utajených porodech* [online]. fod.cz [cit. 29. září 2017]. Dostupné na: <<http://www.fod.cz/nase-cinnost/zakon-o-utajenych-porodech>>.

⁴² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita? *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 2, s. 53-57.

⁴³ Tamtéž, s. 53-57.

⁴⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁵ Tamtéž.

Odst. 3: „Provedením utajeného porodu se rozumí takové postupy při poskytování zdravotních služeb ženě uvedené v odstavci 1 v souvislosti s těhotenstvím a porodem, které zachovají její anonymitu, s výjimkou postupů, které jsou potřebné k zajištění úhrady zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění a zajištění informací pro Národní zdravotnický informační systém.“

Důvodová zpráva k výše zmíněnému zákonu nám nesděljuje nic navíc. Pouze kuse dodává, že: „Na ustanovení navazuje další paragraf, který vymezuje vedení zdravotnické dokumentace v případě utajeného porodu. Osobní údaje ženy ve vztahu k veřejnému zdravotnímu pojištění, jde-li o úhradu zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění, nepodléhají utajení.“⁴⁶

Zákonné podmínky, které musí žena splnit, jsou dány jasně a striktně. Otázkou je, kolik žen reálně o této možnosti ví a přemýšlí o jejím využití, či je využije.⁴⁷

2.2.2 Postup ve zdravotnickém zařízení

Zdravotnická dokumentace je vedena v rozsahu zdravotních služeb souvisejících s těhotenstvím a utajeným porodem. Odděleně od zdravotnické dokumentace je vedeno jméno, příjmení ženy, písemná žádost o utajení porodu, ve které je uvedeno, že matka nehodlá o dítě pečovat, datum narození ženy a datum porodu. Po hospitalizaci poskytovatel vloží údaje do vhodného obalu, který zapečetí a označí bezpečnostním kódem, který bude předán též pacientce. Otevření takto zapečetěné zdravotnické dokumentace je možné jedině na základě rozhodnutí soudu. Požádá-li o otevření zdravotnické dokumentace žena, která utajeně porodila, rozhodnutí se nevyžaduje.⁴⁸

2.2.3 Postup dle zákona o matrikách

Jak již bylo uvedeno výše, dle zákona o zdravotních službách je možné, aby žena požádala o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, musí však splnit zákonné podmínky.

⁴⁶ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

⁴⁷ Viz např. KŘUPKOVÁ, Kristýna. *Utajené porody dnes skoro nikdo nezná, jsou přitom bezpečnější než babybox* [online]. rozhlas.cz, 31. srpna 2017 [cit. 25. října 2017]. Dostupné na <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/utajene-porody-dnes-skoro-nikdo-nezna-jsou-pritom-bezpecnejsi-nez-babybox--1751511>.

⁴⁸ Viz § 56 ZdraSl

Tyto skutečnosti matriční úřad nezkoumá, ověření provádí zdravotnické zařízení, kde žena o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem požádala. Je zde ovšem možnost přezkoumání matričním úřadem pro zjevné pochybnosti.⁴⁹

Narození dítěte oznamuje zdravotnické zařízení podle § 14 odst. 1 MatrZ. Dochází k oznámení všech bodů, včetně bodu d, tedy „*jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení, data a místa narození, rodná čísla, státní občanství a místo trvalého pobytu rodiče*“. Písemné hlášení o narození dítěte dále obsahuje informaci o tom, že matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem. Na základě této informace se údaje o matce do knihy narození nezapišší.⁵⁰

Zápis v matriční knize bude obsahovat tyto údaje: místo narození, datum narození, pohlaví, rodné číslo novorozence, příjmení po matce, jméno dítěte, pokud ho matka určí. Údaje o matce a otci budou proškrtnuty a v oddílu matriční knihy Záznamy a opravy před podpisem bude uvedeno:

Zapsáno na základě písemného hlášení o narození Fakultní nemocnice Ostrava vystaveného dne 19. května 2017. Matka dítěte požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem v souladu s § 37 ZdraSl. V souladu s § 14 odst. 2 MatrZ, nejsou údaje o matce zapsány.

Údaje o matce dítěte jsou tedy uvedeny ve sbírce listin k narození dítěte v písemném hlášení zdravotnického zařízení o narození. Údaje o matce nejsou dostupné pro žádný orgán veřejné moci. Do sbírky listin, která je vedena k zápisu dítěte, jehož matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, je zapsána pouze matka dítěte. S dovršením věku 12 let nabývá právo nahlížet do sbírky listin také dítě (§8a odst. 4 MatrZ).⁵¹

2.3 Aktuální otázky anonymních a utajených porodů

2.3.1 Ve vztahu k mezinárodním závazkům

Nejčastěji je v souvislosti s anonymními a utajenými porody zmiňována Evropská úmluva o lidských právech. Konkrétně pak porušení čl. 8, tzn. právo člověka na respektování soukromého a rodinného života. Nejznámějším případem je bezpochyby Odièvre v.

⁴⁹ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, 2013. s. 44.

⁵⁰ Tamtéž, s. 44.

⁵¹ Tamtéž, s. 45.

Francie.⁵² Nejprve je potřeba sdělit, že na rozdíl od české úpravy francouzská úprava vyžaduje k odtajnění totožnosti matky její souhlas. Stěžovatelka byla dítětem, jehož matka požádala o utajení své totožnosti. Dítě bylo následně osvojeno. Ve svých 25 letech získala stěžovatelka pouze informace o zdravotních údajích biologických rodičů. Bližší identifikační informace jí nebyly poskytnuty. Obrátila se na ESLP, kde argumentovala svým právem znát své rodiče právě dle čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. ESLP uznal, že pro řádný vývoj osobnosti je nutné znát svou identitu a své kořeny. Francie ovšem umožňuje odtajnění údajů o matce po utajeném porodu v případě, že k tomu dá matka souhlas. ESLP došel k závěru, že neporušila čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

V naší právní úpravě na rozdíl od francouzské není explicitně vyžadováno souhlasu matky k odtajnění totožnosti. Nastává tedy otázka, jak by bylo postupováno v případě, kdyby byl stěžovatelem český státní příslušník, kterému bylo vnitrostátními soudy odepřeno právo na identitu jako základní podmínky výkonu práv na samostatnost člověka a na rozvoj jeho osobnosti. Dnes tedy můžeme jen odhadovat, jak by případně ESLP rozhodl. Na poli čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je totiž smluvním stranám ponechána určitá míra uvážení, tzv. *margin of appreciation*.⁵³

Nepochybně je dalším kolísavým tématem i otázka, do jaké míry Česká republika porušuje čl. 7 Úmluvy o právech dítěte. Dítě totiž není po narození ihned řádně registrováno.

2.3.2 Statusový poměr matka-dítě

Při anonymních a utajených porodech dochází k narušení statusových práv dítěte. Práva dítěte ustupují právům matky.⁵⁴

U anonymních porodů statusový poměr mezi matkou a dítětem nevzniká. Dítě má status nalezence. Následně je mu ustanoven poručník dle § 928 OZ.

U utajených porodů rodinněprávní statusový vztah mezi matkou a dítětem v okamžiku narození dítěte vzniká. Dítě matku má, matka však požívá zvláštní ochrany, když je její totožnost utajena. Dítě nemá status nalezence.⁵⁵ Dítěti je ustanoven opatrovník. Touto možností byl ovšem vytvořen institut tzv. umělého nalezence. Dítě, jehož matka požádá

⁵² CASE OF ODIÈVRE v. FRANCE [online]. unipd-centrodirittiumani.it, 13. února 2003 [cit. 2. října 2017]. Dostupné na <http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/42326_98.pdf>.

⁵³ HUBÁLKOVÁ, Eva. Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. *Správní právo*, 2003, č. 5-6, s. 287.

⁵⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 23-24, s. 801-813.

⁵⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 513.

o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem, má sice právně matku, jejíž totožnost je známa, leč utajena, určení otcovství je právně velice komplikované. Tímto stavem dochází k porušení čl. 32 odst. 3 LZPS.

2.3.3 Aktivní legitimace k určení mateřství

V případě anonymního porodu, bude-li mít dítě povědomí o svých rodičích, smí se u soudu kdykoli, nebude-li osvojeno, domáhat určení jak mateřství, tak otcovství. Také rodiče mohou usilovat o zápis svých jmen do knihy narození, kde je dítě evidováno, resp. domáhat se u soudu určení svého statusového poměru dle § 426 ZŘS. Podaří-li se státu zprostředkovat osvojení odloženého dítěte, souhlas jeho rodičů nebude vyžadován, neboť nebudou známi.⁵⁶

V literatuře k zákonu o tzv. utajených porodech bylo konstatováno, že návrh na zahájení příslušného řízení smí podat matka, dítě a v neposlední řadě také putativní otec, který má právo domáhat se určení otcovství k dítěti, které zplodil, a to dle třetí domněnky, pokud však nedošlo v mezidobí k nezrušitelnému osvojení dítěte.⁵⁷

2.3.4 Legislativní nedostatky utajených porodů

Zákon neupravuje případy, kdy je matka omezena ve svéprávnosti či nezletilá nesvéprávná. Odborná veřejnost zaujímá zpravidla stanovisko, že tyto matky o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem z povahy věci požádat nesmí, neboť jde o zásadní statusové jednání, ke kterému tyto ženy nemají způsobilost.⁵⁸ Otázkou zůstává, zda v tomto případě nejde o takové jednání, které by matka měla učinit osobně.

Dalším nedostatkem je neupravení situace v případě, že matka změní názor. Doktrína dovozuje, že může do právní moci osvojení požádat o zápis své osoby do knihy narození.⁵⁹ Zákonodárce tak postavil samotné dítě a potažmo i potencionální osvojitele do nejistého postavení. Jaký bude zájem o děti, jejichž matka má do právní moci rozsudku o nezrušitelném osvojení možnost změnit svůj názor. Účelem zákona upravujícího utajené porody bylo legalizovat možnost pro matku, vzdát se svého statusu a zpretrhat veškeré vazby. S tím souvisí i situace, kdy soud v rozhodování o osvojení osloví jako účastníci řízení matku, jejíž totožnost byla při porodu utajena, tím je pak celý význam utajení matky negován.

⁵⁶ Tamtéž, s. 512.

⁵⁷ Tamtéž, s. 513.

⁵⁸ Tamtéž, s. 514.

⁵⁹ Tamtéž, s. 513-514.

Zákon vysloveně nevylučuje ženy, jejichž partnerovi svědčí druhá domněnka otcovství.⁶⁰ Druhá domněnka otcovství svědčí muži, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže. Takto lze určit otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato. Zákon nám však udává podmínku v podobě manžela ženy, kterému svědčí domněnka otcovství. Tím tedy není explicitně zákonem vyloučen muž, kterému svědčí druhá domněnka otcovství. V případě kolize zde bude stát právo dítěte znát svůj původ, svého otce, potažmo další příbuzné v souladu s čl. 6, 7, 8 Úmluvy o právech dítěte a čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech a právo matky na utajení své totožnosti v souvislosti s porodem.

⁶⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 514.

3. Problematika tzv. baby-boxů

Pod pojmem baby-box si jednoduše představme nerezovou, vyhřívanou schránku.⁶¹ O co více je jednoduchá obecná definice, o to složitější je právní vakuum okolo problematiky baby-boxů o nichž bude pojednávat tato kapitola.

3.1 Obecně k problematice baby-boxů

V České republice je za zakladatele a otce myšlenky baby-boxů považován spisovatel a novinář Ludvík Hess. První baby-box byl zprovozněn 1. 6. 2005 v Gyncentru v Hloubětíně.⁶² Aktuálně (ke dni 13. 10. 2017) je v České republice zřízeno 71 baby-boxů, prošlo jimi na 160 dětí.⁶³ Zřizovatelem baby-boxů je nadační fond pro odložené děti STATIM.

Laická i odborná veřejnost zastává odlišné postoje k využívání a zřizování baby-boxů. I samotná odborná veřejnost není jednotná v názoru na jejich akceptování. Představme si tedy názory zastánců i odpůrců a udělejme si vlastní názor na to, zda je baby-box prospěšným výdobytkem moderní společnosti, který zachraňuje lidské životy nebo jen škodlivý, zákonem neupravený institut.

3.2 Stanoviska zastánců

Prvním a zároveň nejčastějším argumentem zastánců je cíl baby-boxů v podobě zabránění vraždám novorozenců. Opора v tomto postoji se pak velice často opírá o čl. 6 LZPS. Zde je zaručeno právo na život a nikdo nesmí být zbaven života. Zajištění práva

⁶¹ Box je vyroben z ocelového plechu, konstrukce je dvouplošná s vnitřní tepelnou izolací z důvodů montáže ve venkovním prostředí. Jeho dveře jsou opatřeny uzamykatelným mechanismem. Baby-box se otevírá z obou stran, je neustále temperován teplým vzduchem na teplotu 28-30 °C, v zimě pak na 30-32 °C. Maximální povolená teplota je 37 °C. Při jejím překročení se box zablokuje. Uvnitř je také neustálá cirkulace vzduchu. Převzato z: MAREŠOVÁ, Gabriela. *Utajené (anonymní) porody versus babyboxy a návaznost zdravotní a sociální péče* [online]. zdraví.euro.cz, 9. června 2009 [cit. 15. října 2017]. Dostupné na <[http://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/utajene-anonymni-porody-versus-babyboxy-a -navaznost-zdravotni-a --429781](http://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/utajene-anonymni-porody-versus-babyboxy-a-navaznost-zdravotni-a-429781)>.

⁶² *Statistika babyboxů* [online]. babybox.cz, 2010 [cit. 15. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/?p=statistiky>>.

⁶³ *Zpráva o babyboxech k 13. 10. 2017* [online]. babybox.cz, 2017 [cit. 20. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/?p=zprava>>.

na život má být vnímáno jako svátost, která má a musí být nadřazena jakýmkoliv jiným filozofickým, právním, faktickým těžkostem.⁶⁴

V rámci proporcionality zastánci preferují právo matky na soukromí.⁶⁵

Dalším hlediskem je i fakt, že matka se svým činem nedopouští trestního činu, jako je to v případě anonymních porodů. Nejedná se totiž zpravidla o trestný čin opuštění dítěte, protože dítě není vystaveno nebezpečí smrti.

Není ohrožena identita dítěte. Identita dětí v náhradní rodinné péči se vyvíjí v souladu s citově bohatým životem rodiny, ve které dítě vyrůstá. Pro pochopení, u dětí z baby-boxů lze říci, že se rodiče snažili pro dítě udělat to nejlepší, co v zoufalé situaci udělat mohli. Předali ho do bezpečnějšího prostředí s možností brzkého umístění do rodiny. Znalost biologických rodičů je pouze malou částí celkového prožívání vlastní osobnosti a nejedná se o základní kámen utváření lidské identity. Nedostatek informací o biologických rodičích nemůže identitu narušit. Identita totiž není něco, s čím se rodíme, pracujeme na ní celý život díky hledání smyslu života, bytí aj.⁶⁶

Nedochází k porušení čl. 7 Úmluvy o právech dítěte. Je potřeba vycházet i z jiných článků Úmluvy a následně pak čl. 7 vykládat v souvislosti s nimi, nikoliv izolovaně. Čl. 2 v odstavci druhém, stanoví, že smluvní strany se zavazují učinit všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činností, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců nebo členů rodiny.⁶⁷ Zastánci chápou ochranu dětí před diskriminací, např. v podobě zdravotní péče či materiálního vybavení, které by mohly být dány nepříznivou životní situací rodičů. Následně by mohl být nenaplněn genetický potenciál dítěte a došlo by tak zcela jistě k porušení práva dítěte. Čl. 3: „*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.*“ Matka sama zvažuje nejlepší alternativu pro své dítě.⁶⁸

⁶⁴ NOVÁ, Hana. Baby-boxy, schránky pro odložené novorozené děti z pohledu právní úpravy. *Právo a rodina*, 2005, roč. 7, č. 11, s. 4-5.

⁶⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 7, s. 250-253.

⁶⁶ JANOTOVÁ, Dana. *K otázce identity u odložených dětí*. [online]. babybox.cz, 2010 [cit. 20. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/?p=problematika>>.

⁶⁷ Úmluva o právech dítěte [online]. osn.cz [cit. 15. září 2017]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>.

⁶⁸ *Problematika babyboxů* [online]. babybox.cz, 2010 [cit. 15. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/?p=problematika>>.

Dalším argumentem může být i srovnání s jinými státy, kde baby-boxy fungují. Zejména se jedná o Německo, Rakousko, Slovensko. Na Slovensku se hovoří o tzv. „*Hniedzde záchrany*“. V Německu a Rakousku se hovoří o „*babyklappe*“. Na stránkách baby-boxů se dozvíme i o dalších státech jako Polsko, Švýcarsko, Belgie aj.⁶⁹

3.3 Stanoviska odpůrců

Dítě má především právo znát svůj původ, své rodiče, přirozenou rodinu. Tento názor vychází z Úmluvy o právech dítěte, konkrétně z čl. 7 odst. 1. Právo matky na soukromí, tj. utajit vlastní totožnost nebo totožnost dítěte před veřejností přiznat lze. Nelze ovšem přiznat utajení své vlastní totožnost před dítětem. Právo matky je třeba vnímat ve vztahu k veřejnosti, nikoli ve vztahu k vlastnímu dítěti.⁷⁰ S tím souvisí i právo dítěte být po porodu ihned registrováno. Hlediskem je i nemožnost zjištění dědičných nemocí, psychosociálních odchylek. Dítě se ocitá bez jakékoliv anamnézy.

Odpůrci jsou dále přesvědčeni o tom, že baby-box dává matkám možnost rychlého, neuváženého a nezodpovědného jednání. V neposlední řadě je třeba brát v potaz i práva otce a samotného dítěte, která jdou v momentě rozhodnutí matky stranou.

Zuklínová se ve svém článku zabývá právním základem pro zřízení a provozování baby-boxů. Je toho názoru, že pravidla občanského zákoníku a jiných soukromoprávních předpisů nejsou použitelná. Jedná se o veřejnoprávní záležitost, konkrétně o sociálně-právní ochranu dětí.⁷¹ V § 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů jsou taxativním způsobem uvedeny subjekty, které vykonávají sociálně-právní ochranu dětí. Pokud tedy osoba fyzická či právnická hodlá vykonávat činnost, kterou upravuje výše uvedený zákon, nemůže tak činit pouze z vlastního uvážení, neboť tím jedná v rozporu s právními předpisy.⁷²

Dalším hlediskem je i možnost zneužití těchto schránek. Matka může vložit do schránky dítě starší, o které se prostě a jen nechce starat.⁷³ Do schránky lze vložit i mrtvé dítě, nebo i něco jiného než dítě.

⁶⁹ Viz *Problematika babyboxů* [online]. babybox.cz, 2010 [cit. 15. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/?p=problematika>>.

⁷⁰ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 7, s. 250-253.

⁷¹ Tamtéž, s. 250.

⁷² Tamtéž, s. 250.

⁷³ JFK. *V babyboxu našli dítě, které téměř mluvilo* [online]. lidovky.cz, 4. prosince 2009 [cit. 3. října 2017]. Dostupné na <https://www.lidovky.cz/v-babyboxu-nasli-dite-ktere-temer-mluvilo-fgd-noviny.aspx?c=A091204_000016_ln_noviny_sko&klic=234473&mes=091204_0>.

Argumentace tradicí je scestná, neboť v naší době srovnání s církevními zařízeními evropského středověku a možnostmi 21. století není možné. Prve je potřeba poukázat na změnu ve společenské atmosféře a v samotné legislativě.⁷⁴ Dnešní doba je benevolentní ke graviditě ženy a dává i řadu možností jak případnou nechtěnou graviditu řešit, v podobě náhradní rodinné péče, adopce apod.

Neexistuje rovněž žádná studie, která by dokázala potvrdit myšlenku zastánců, že děti jsou zachráněny před jistou smrtí. Jakkoliv humánní myšlenkou jsou příznivci vedeni. Nikde není doloženo, že by dítě skutečně bez existence baby-boxu zemřelo. Na první pohled, který udávají média a slogan „*V popelnici umřu!*“ se může zdát jako nevyhnutelný fakt jejich existence. Matka, která usmrtí své dítě, např. pod vlivem návykových látek, je spíše obrazem patologického chování. Takovou matku by využití baby-boxu stejně v daný okamžik zřejmě nenapadlo.

3.4 Postup dle zákona o matrikách

Pokud se nepodaří zjistit identitu matky, má dítě status nalezence. Podle § 17 odst. 2 MatrZ se zápis dítěte nezjištěné totožnosti do knihy narození provede podle výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře obsahující sdělení o pohlaví a pravděpodobném datu narození dítěte. Výsledek šetření i zprávu lékaře předává matričnímu úřadu orgán policie, který šetření prováděl.

První zápis v knize narození tak obsahuje pouze údaj pohlaví dítěte. Pokud ani po následném šetření nelze zjistit místo narození, bude jím sídlo matričního úřadu, který zápis narození provádí. Pokud rovněž nelze po následném šetření zjistit datum narození dítěte, matriční úřad učiní oznámení soudu k určení data narození. Teprve po tomto rozhodnutí lze dítěti přidělit rodné číslo.⁷⁵

3.5 Možnosti právního zakotvení

V České republice není žádným zákonem problematika baby-boxů upravena, resp. zakázána. Do dnešního dne se můžeme opřít jen o metodický pokyn Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“).⁷⁶ Prvotním byla Tisková zpráva s názvem „*MPSV nechce*

⁷⁴ HESS, Ludvík. *Co jste se v novinách nedočeti o babyboxech*. Praha: Petrklíč, 2009. s. 94.

⁷⁵ DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, 2013. s. 43.

⁷⁶ MPSV. *MPSV vydalo metodiku pro případy dětí odložených do babyboxů*. [online]. mpsv.cz, 16. března 2006 [cit. 25. října 2017]. Dostupná na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2583/160306b.pdf>>.

bránit vzniku baby-boxů“.⁷⁷ Krátké sdělení v závěru proklamovalo, že zřízení baby-boxů náš právní řád sice neumožňuje, ale také nezakazuje. Následně pak MPSV vydalo výše zmíněnou metodiku pro případy dětí odložených do baby-boxů. V roce 2012 aktualizovala doporučení⁷⁸ k postupu příslušných obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při odložení dítěte do baby-boxu.

Samotné zakotvení do právní úpravy vzhledem k mezinárodním závazkům není možné. Přesto, pokud nebude vysloveně zřizování baby-boxů zakázáno nebo nebude namítáno porušení ústavních práv, domnívám se, že ke zrušení baby-boxů nedojde.

3.6 Aktuální otázky problematiky baby-boxů

Zpráva výboru OSN pro práva dítěte (CRC) vyzvala Českou republiku v bodě 50, aby přijala všechna opatření nezbytná k ukončení programu baby-boxů, a to co možná nejrychleji. Zároveň vyzývá Českou republiku, aby posílila a podporovala alternativy. Stát by měl zvýšit své úsilí o řešení základních příčin, které vedou k opuštění kojenců, včetně poskytování plánovaného rodičovství a odpovídajících poradenských služeb a sociální podporu pro neplánované těhotenství a prevenci rizikových těhotenství. Jednoduše řečeno, kritizováno je, že se Česká republika nesnaží snížit počty opouštěných dětí a ani nepodporuje žádnou alternativu k baby-boxům. Pouze pasivně přihlíží problému.⁷⁹

Z této zprávy dovozují i stálou aktuálnost tématu, o kterém toho již bylo mnohé napsáno. Stát i přes veškeré kritiky zaprvé nevytváří dostatečné možnosti pro matky v obtížných životních situacích, za druhé ty, které u nás existují, nejsou dostatečně mediálně zvučné k tomu, aby byly schopny nahradit instalované baby-boxy. Nutno si tedy přiznat, že o utajených porodech, které jsou legální možností, jednoduše veřejnost mnohdy neví.⁸⁰ Obraz zachráněných dětí a slogan „*v popelnici umřu*“ jednoduše funguje. To vše hraje do karet zastáncům baby-boxů.

⁷⁷ MPSV. *MPSV nechce bránit vzniku „baby boxů“* [online]. mpsv.cz, 19. ledna 2005 [cit. 25. října 2017]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/135/190105a.pdf>>.

⁷⁸ MPSV. *Aktualizované doporučení MPSV k postupu příslušných obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při odložení dítěte do babyboxu* [online]. babybox.cz, 7. května 2012 [cit. 25. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/media/pdf/doporučení-mpsv-2012.pdf>>.

⁷⁹ Convention on the Rights of the Child. [online]. lidskaprava.cz, 2011 [cit. 25. října 2017]. Dostupné na <http://www.lidskaprava.cz/uploads/10_Ankety/03_babyboxy/CRC.C.CZE.CO.3-4_2011.pdf>. s. 11-12.

⁸⁰ KŘUPKOVÁ, Kristýna. *Utajené porody dnes skoro nikdo nezná, jsou přitom bezpečnější než babybox* [online]. rozhlas.cz, 31. srpna 2017 [cit. 25. října 2017]. Dostupné na <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/utajene-porody-dnes-skoro-nikdo-nezna-jsou-pritom-bezpecnejsi-nez-babybox--1751511>.

4. Asistovaná reprodukce

Jedná se o lékařský způsob umělého oplodnění matky. Z hlediska určení mateřství a otcovství jde o případy dárcovství vajíčka a spermatu. Určení mateřství je založeno na skutečnosti, že za matku se považuje vždy žena, která dítě porodila, bez ohledu na to, zda je matkou i geneticky, za otce se vždy považuje manžel matky, jestliže dal k umělému oplodnění svůj souhlas, ledaže by se prokázalo, že k otěhotnění došlo jinak.⁸¹

Tento institut otevírá cestu k zajištění si vlastních potomků v případech, kdy by to jinak přirozenou cestou nebylo možné, či bylo značně ztížené. Asistovaná reprodukce je důsledkem vývoje lékařské vědy a lidského poznání. Ruku v ruce s sebou nese i právní aspekty, na které zákonodárce více či méně pamatuje. Jedno je ovšem jisté, narůstá judikatura, která se musí vypořádat s odlišnými etickými názory a přístupy.

4.1 Obecně k asistované reprodukci

Asistovaná reprodukce se dle § 3 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZdravSpecSl“) rozumí metody a postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem umělého oplodnění ženy:

a) ze zdravotních důvodů při léčbě její neplodnosti nebo neplodnosti muže, jestliže

1. je málo pravděpodobné, nebo zcela vyloučené, aby žena otěhotněla přirozeným způsobem nebo aby donosila životaschopný plod, a
2. jiné způsoby léčby její neplodnosti nebo neplodnosti muže nevedly nebo s vysokou mírou pravděpodobnosti nepovedou k jejímu otěhotnění, nebo

b) pokud jde o potřebu časného genetického vyšetření lidského embrya, je-li zdraví budoucího dítěte ohroženo z důvodu prokazatelného rizika přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad, jejichž nositelem je tato žena nebo muž.

Předpokladem provedení umělého oplodnění je dle § 6 ZdravSpecSl písemná žádost neplodného páru, která nesmí být starší šesti měsíců. K tomu navíc i písemný informovaný souhlas dle § 8 ZdravSpecSl.⁸² Tento písemný souhlas musí být opakovaně udělen před každým provedením umělého oplodnění.

⁸¹ HENDRYCH, Dušan et al. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 23.

⁸² Součástí poučení neplodného páru jsou rovněž informace o určování rodičovství k dítěti podle OZ.

V Československé republice dochází k legislativnímu zakotvení asistované reprodukce v 80. letech 20. století. Tehdejší zákon o rodině v § 54 odst. 3 upravoval otcovství dítěte v případě umělého oplodnění. Právní úprava byla velice pokroková, protože již vyžadovala právní otcovství, tj. muže, který dává k umělému oplodnění souhlas, avšak nevyžadovala existenci manželství.⁸³ Dalším zákonem byl zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Samotné provedení zákroku bylo v podobě umělého oplodnění ponecháno instrukcím ministerstva zdravotnictví.⁸⁴

Zákon o péči o zdraví lidu, účinný až do roku 2012, byl mnohokrát novelizován. Následně došlo k nahrazení tohoto zákona třemi samostatnými zákony.⁸⁵ Dva z nich, zákon o zdravotních službách a zákon o specifických zdravotních službách, jsou základními vnitrostátními předpisy pro problematiku asistované reprodukce v České republice.

Asistovaná reprodukce je upravena především normami práva veřejného. Soukromé právo řeší důsledek, určení mateřství a otcovství. Nový občanský zákoník pojem asistovaná reprodukce nepoužívá. Pracuje s termínem umělé oplodnění.⁸⁶ Umělé oplodnění je však pojem, který je uveden u úpravy otcovství. Mateřství a tedy i darování ženských zárodečných buněk není nikterak upraveno. Tento fakt má za skutečnost ono striktní dodržování ustanovení § 775 OZ. Nastávají pak situace, kdy právní a genetické mateřství nemusíme spatřovat v jedné osobě. Naše právní úprava však jednoznačně sděluje, že genetické mateřství je irrelevantní. I v případě asistované reprodukce je právní mateřství k dítěti dáno téměř výlučně porodem. Je zde tedy stále nezpochybnitelná zásada *mater semper certa est*, která je ctěna. Právní otcovství se odvíjí především od souhlasu muže z neplodného páru k umělému oplodnění.

4.2 Formy asistované reprodukce

Záleží, zda je překážka na straně muže nebo ženy. Je-li překážka na straně muže, použije se techniky inseminace, a to buď spermatem manžela (homologní inseminace), nebo dárce, z důvodu sterility, nebo genetické zátěže spermatem dárce (heterologní inseminace). Je-li překážka na straně ženy, vyjme se zdravé vajíčko ženy a oplodní se spermatem manžela ve zkumavce (fertilizace in vitro, IVF), pak je zárodek transferován do dělohy resp. do vejcovodu ženy (ET), aby zde došlo k nidaci, uhnízdění (homologní inovulace). Pokud je

⁸³ MITLÖHNER, Miroslav a SOVOVÁ, Olga. *Právní problematika umělé lidské reprodukce*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. s. 16.

⁸⁴ Tamtéž, s. 16.

⁸⁵ Těmito zákony jsou: zákon č. 371/2012 Sb., o zdravotních službách, zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, zákon č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě.

⁸⁶ Např. § 778, 787 OZ

u ženy dána genetická zátěž, lze použít ovum jiné zdravé ženy, dárkyně (heterologní inovulace).⁸⁷

Nejčastěji používanou metodou v dnešní medicíně je metoda IVF. Homologní IVF je situace, kdy zárodečné buňky pochází od neplodného páru. Tato forma nevzbuzuje větší etické ani právní kontroverze. Problém nastává v případě, kdy je jeden z páru zcela neplodný a homologní IVF oplození je tak nemožné. V těchto případech je pak zapotřebí dárcovské zárodečné buňky. Potomek pak není genetickým potokem obou členů neplodného páru. V případě použití této metody, tzv. heterologní IVF, vznikají závažné etické a právní problémy, které souvisejí zejména s oddělením genetického, biologického, sociálního (a právního) rodičovství a rovněž problematikou identity takto zplozeného dítěte.⁸⁸

4.3 Etické a trestněprávní aspekty asistované reprodukce

S ohledem na ochranu základních lidských práv je potřeba rozhodovat, zda má právo dítěte přednost před právem osoby na rodičovství.

Metody asistované reprodukce jsou dnes již běžně dostupným prostředkem k získání potomka u párů, které nemohou získat potomky cestou přirozeného oplodnění. Otázkou je, jak se stavět k situaci, kdy medicína umožňuje rodičovství lidem, kteří byli z rodičovství přírodou vyloučeni. Specifickým problémem je otázka možnosti využití metod asistované reprodukce u plodných párů, kdy má použití sloužit k předcházení vzniku závažných genetických onemocnění. V současné době můžeme vzít z každého embrya jednu buňku a podrobit ji DNA analýze. Tím můžeme zjistit, na které choroby bude dítě náchylné, a můžeme rovněž vyloučit většinu vrozených vad. Časem by mohlo dojít k výběru toho nejlepšího embrya. To vede k problému souvisejícímu s možností rodičů vybrat si dítě podle objednávky, tzv. *designed baby*.⁸⁹ Když vědci vyhlásili program eliminace vrozených vad touto cestou, ozvali se představitelé světových svazů invalidů. Jakým právem je nechceme pustit na svět? Jaká je unikátnost lidského jedince, když mu rodiče vyberou geny? Dítě by se mohlo stát nástrojem k naplnění potřeb jiného člověka. Produkce životaschopných embryí se stává průmyslovou záležitostí, je možné si objednat požadovaný výrobek ze vzorníku. Dítě se tak potažmo stává určitou komoditou, se kterou se obchoduje.

⁸⁷ ŠTĚPÁN, Jaromír. *Právo a moderní lékařství*. Praha, 1989. s. 163.

⁸⁸ DOLEŽAL, Tomáš. *Právo na heterologní IVF jako součást ochrany práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech?* [online]. ilaw.cas.cz, 2012 [cit. 10. listopadu 2017]. Dostupné na <<http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/31/38>>.

⁸⁹ ŠIMEK, Jiří. *Lékařská etika*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2015. s. 171.

Ochrana lidského života je v nejranějších stádiích jeho vývoje poskytována zčásti prostřednictvím § 159-163 TZ. Následně pak zejména § 167 TZ upravující nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem.

Trestný čin nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem byl do české právní úpravy vložen novelizací tehdejšího trestního zákoníku z roku 1961 s účinností od 1. 6. 2006. Následně byl převzat do trestního zákoníku z roku 2009. Podnětem byla Úmluva o lidských právech a biomedicíně. Úmluva v čl. 18 stanoví, že pokud je zákonem výslovně umožněno provádět výzkum na embryích in vitro, musí být zákonem rovněž zajištěna ochrana embrya. Čl. 13 této úmluvy stanoví, že zásah ke změně lidského genomu je možný jen za účelem preventivním, léčebným a diagnostickým a pouze tehdy, pokud není jeho cílem jakákoliv změna genomu některého z potomků. Zakázáno je vytvářet embrya pro výzkumné účely.⁹⁰ V souvislosti s tímto trestným činem je potřeba zmínit zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů. Rozpor s jiným právním předpisem v odst. 1 je právě rozporem s tímto zákonem. Tento zákon stanoví, že výzkum na lidských embryonálních kmenových buňkách lze provádět pouze na základě povolení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a jen na určitých pracovištích.

4.4 Aktuální otázky asistované reprodukce

4.4.1 Judikatura ESLP

Ačkoliv se stále ozývají kritické hlasy vůči asistované reprodukci jako takové, přípustnost využití metod asistované reprodukce není v evropském kontextu nijak zpochybňována a právní regulaci asistované reprodukce v různém rozsahu obsahují všechny evropské právní řády.⁹¹ Léčba neplodnosti je v posledním období fenoménem, o kterém se vzhledem k citlivosti dostatečně nemluví. Léčba v reprodukčních centrech je vyhledávanou službou, která je za stanovených podmínek hrazena z prostředků veřejného zdravotního pojištění. Judikatura ESLP se k problematice asistované reprodukce několikrát vyjádřila. Nejprve zde byl problém, zda asistovaná reprodukce spadá pod Úmluvu a popřípadě pod jaký

⁹⁰ Jelínek, Jiří a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2013. s. 231.

⁹¹ DOLEŽAL, Tomáš. *Právo na heterologní IVF jako součást ochrany práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech?* [online]. ilaw.cas.cz, 2012 [cit. 10. listopadu 2017]. Dostupné na <<http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/31/38>>.

článek. ESLP došel k závěru a dnes je to již konstantní závěr, že pod čl. 8 Právo na rodinný a soukromý život. Soud při vymezení pojmu „soukromý život“ opakovaně konstatoval, že se jedná o široký pojem, který v sobě zahrnuje rovněž právo na vytvoření a udržování vztahu s ostatními lidskými bytostmi, právo na „osobní vývoj“ nebo právo na sebeurčení v nejširším smyslu. Současně tento pojem zahrnuje takové elementy jako genderovou sounáležitost, sexuální orientaci a sexuální život, který spadá do osobní sféry chráněné čl. 8 Úmluvy, nebo právo na respektování rozhodnutí mít, či nemít potomky.⁹²

Patrně nejvíce skloňovaným judikátem v oblasti asistované reprodukce je případ Evans proti Spojenému Království. Stěžovatelka se před britskými soudy domáhala toho, aby i přes nesouhlas (respektive zpětvzetí souhlasu) jejího ex partnera bylo užito jejich společných zmražených embryí k jejímu umělému oplodnění. Stěžovatelka se v rámci ochrany poskytované čl. 8 Úmluvy domáhala práva na respekt k jejich volbě stát se genetickým rodičem. Soud v případě Evans prohlásil, že toto právo je nutno považovat za užší kategorii nežli obecné rozhodnutí stát se rodičem, tudíž požívá ochrany dle čl. 8. Soud zároveň zdůraznil, že paní Evans se svojí stížností nedomáhala toho, že by jí stát odepřel právo stát se rodičem, umožnil pouze, aby její právo stát se matkou geneticky příbuzného dítěte bylo závislé na souhlasu jejího partnera a případného otce takto počatých dětí. Zajímavé v tomto případě je odlišné stanovisko dvou soudců. Ti tvrdí, že *„navrhli přístup, podle něhož by zájmy jedné strany, která bere zpět souhlas a požaduje zničení embryí, měly převážít, pokud však druhá strana a) nepostrádá jiné možnosti, jak počít biologické dítě, b) nemá žádné děti a c) nezamýšlí pomoc náhradní matky při procesu implantace embryí. Takovýto přístup by dle soudců zajistil spravedlivou rovnováhu mezi veřejnými a soukromými zájmy a současně mezi navzájem si konkurujícími zájmy dvou jednotlivců.“*⁹³

V případě Dickson proti Spojenému Království se soud zabýval skutečností, zda asistovaná reprodukce, konkrétně IVF, spadá pod ochranu čl. 8 Úmluvy. Soud dospěl k tomu, že odmítnutí práva na IVF představuje zásah do práva na respektování rodinného a soukromého života, neboť nebylo respektováno rozhodnutí mít, či nemít potomky.

Konečné zařazení práva na asistovanou reprodukci mezi práva, jimž je poskytována ochrana čl. 8 Úmluvy, znamená rozhodnutí Soudu ve věci S. H. a ostatní proti Rakousku, kde Soud konstatoval: *„Soud dospěl k tomu, že právo páru mít potomka a využít k tomu*

⁹² DOLEŽAL, Tomáš. *Právo na heterologní IVF jako součást ochrany práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech?* [online]. ilaw.cas.cz, 2012 [cit. 10. listopadu 2017]. Dostupné na <<http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/31/38>>.

⁹³ BLAŽEK, Petr. *Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. Právní rozhledy*, Praha: C. H Beck, 2013, roč. 21, č. 9, s. 312-321.

*metod asistované reprodukce je rovněž chráněno čl. 8 Úmluvy, neboť takováto volba je vyjádřením soukromého a rodinného života.*⁹⁴

Je tedy jednoznačné, že čl. 8 je nutné vykládat s ohledem na asistovanou reprodukci a považovat ho za chráněné tímto článkem. Stále aktuální je ovšem rozsah a aplikovatelnost tohoto práva. Stejně jako v ostatních případech, kdy o řešení daného problému nepanuje široký evropský konsensus, využívá Soud hojně doktríny *margin of appreciation*⁹⁵ a ponechává široké pole uvážení při tvorbě a aplikaci vnitrostátního práva. Do jaké míry je tento stav dlouhodobě udržitelný je otázkou.

4.4.2 Pojem „právo mít dítě“

Dalším, nad čím je potřeba se zamyslet, je otázka, zda existuje „právo mít dítě“. V naší právní úpravě, konkrétně v LZPS není „právo na dítě“ nikde výslovně zakotveno. Může být ovšem dovozováno z čl. 10 odst. 2 práva na soukromí a rodinný život a čl. 31, kdy má každý právo na ochranu zdraví.

Otázkou zůstává, zda by zákonodárce neměl chránit dítě. Judikátem ESLP Dickson proti Spojenému Království, o kterém bylo hovořeno výše, bylo konstatováno, že ochrana dítěte nicméně nemůže jít tak daleko, aby zabránila rodičům, kteří po něm touží, mít vlastní dítě.⁹⁶

Žena, potažmo neplodný pár, se může v případě neplodnosti rozhodnout pro konkrétní formu asistované reprodukce. Předpokladem je ovšem splnění podmínek, které stanoví příslušný zákon. Osobně si myslím, že právo na dítě je potřeba vykládat v mezích možnosti podstoupit léčbu neplodnosti za splnění zákonných podmínek.

Kladu si za důležité poukázat na to, že neexistují jenom práva. Zákonodárce má dostatek racionálních důvodů, proč koriguje tak citlivě téma rodiny a rodinného života. V době společenských změn a nepřetržitého vývoje je rodina jednou z mála jistot, které nám v právu a potažmo celé společnosti zůstává. Proto je právo na dítě odepřeno osamělým ženám, homosexuálním párům, některým neplodným párům z důvodu například věku.

⁹⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. února 2011, ve věci S. H. a ostatní proti Rakousku, č. stížnosti 57813/00.

⁹⁵ Revize rozhodnutí S. H. a ostatní proti Rakousku.

⁹⁶ Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. 12. 2007 ve věci Dickson proti Spojenému království, stížnost č. 44362/04.

5. Náhradní mateřství

Náhradní mateřství, tzv. *surogační* je jedna z nejvíce diskutovaných forem asistované reprodukce. Jde o případ tzv. matky hostitelky, kdy oplozené vajíčko je implantováno jiné ženě, která dítě donosí, porodí a odevzdá biologické matce dítěte.⁹⁷

5.1 Obecně k náhradnímu mateřství

Rozlišujeme dva typy surogátního mateřství. První je tzv. tradiční, tj. úplné. Druhým typem je tzv. gestační neboli částečné. Tradiční surogátní mateřství spočívá v tom, že náhradní matka je i genetickou matkou narozeného dítěte. Otec dítěte poskytne vlastní genetický materiál, nebo je využit ten dárcovský. Gestační surogátní mateřství je častějším typem. Jedná se o kombinaci mimotělního oplodnění a transferu embrya. Do dělohy náhradní matky se přenese zárodek, který vznikne spojením pohlavních buněk obou budoucích rodičů. V případě neplodnosti jednoho z objednatelů, lze využít oocyty a spermie dárce.⁹⁸

Ať už se využije jakákoliv varianta, podstatou zůstává, že vždy existuje žena, která nosí plod, který po porodu odevzdá jiné osobě, tj. objednatelskému páru, s nímž se na postupu předem dohodla.

Náhradní mateřství není zákonem upraveno. Český zákonodárce fakticky připouští, že tento institut existuje v úpravě osvojení v § 804 druhá věta OZ, dál se s ním však nikterak nevypořádává.⁹⁹ Důvodová zpráva predikuje, že dosavadní zkušenosti v České republice i v zahraničí nasvědčují tomu, že největší zájem o náhradní mateřství bude mezi ženami, které jsou si navzájem příbuzné.¹⁰⁰

Dochází tak k obcházení osvojení v podobě porodu na cizí občanský průkaz nebo prohlášení muže z objednatelského páru, za otce dítěte náhradní matky, které následně osvojí i manželka muže jako dítě svého manžela nebo dá náhradní matka souhlas s osvojením ve vztahu k určitým rodičům.

⁹⁷ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1106.

⁹⁸ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty? *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 24, č. 6, str. 193-201.

⁹⁹ ZdravSpecSl se o náhradním mateřství nezmiňuje.

¹⁰⁰ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. s. 349-350.

Osvojení dítěte z náhradního mateřství je tak osvojením přímým, tj. osvojení nezaložené na zprostředkování státem.¹⁰¹

Realitou dnešních dní je tzv. reprodukční turistika. Objednatelský pár si svůj sen o dítěti plní prostřednictvím náhradní matky v cizině. Dítě osvojí nebo využijí *parental order* a následně žádají o zápis do příslušné matriční knihy v zemi svého obvyklého bydliště. Tím v zásadě po svém státě, který např. náhradní mateřství výslovně zakazuje, žádají o jeho legalizaci. Tento stát se pak dostává do situace, kdy musí proporcionálně poměřovat nejlepší zájem dítěte s veřejným pořádkem. Fenomémem se v poslední době stává objednatelský, mužský, stejnopohlavní pár. Nad rámec výše uvedeného stát řeší i problematiku stejnopohlavních párů a jejich právu na mateřství a otcovství.

5.2 Smlouva o náhradním mateřství

Surogátní smlouva je smlouva, ve které jsou vymezena práva a povinnosti mezi manžely, párem, či jednotlivcem podstupující léčbu neplodnosti metodami asistované reprodukce a náhradní matkou, ať už se týkají záležitostí, kdy rodič je biologicky příbuzný s dítětem, či není. Skutečným účelem je donošení, porod a předání dítěte, a to za smluvenou odměnu.¹⁰²

Smlouva o náhradním mateřství není v novém občanském zákoníku zakotvena. Neexistuje tedy její explicitní zákaz, ale ani povolení. Důvody, které vedly k nezakotvení surogační smlouvy do nového občanského zákoníku byly zejména zájmy dítěte na jistotě v tradičním modelu jedna matka - jedno dítě, daná porodem.¹⁰³ Zároveň došlo k respektování ústavně konformního výkladu, evropských standardů a štrasburské judikatury.

Člověk, resp. jeho civilní status, nesmí být z povahy věci předmětem jakékoli smlouvy.¹⁰⁴

V našem prostředí přesto dochází k sepsání takových inominátních smluv. Co má či nemá být jejím obsahem, aby nedošlo k porušení zákona, je otázkou. Pohybujeme se na tenké hranici, kdy se dostáváme do trestněprávní roviny, která je popsána v následující kapitole.

¹⁰¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 21, s. 725-732.

¹⁰² ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 114-115.

¹⁰³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 21, s. 725-732.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 725-732.

Bez ohledu na českou právní úpravu připouští jen altruistické náhradní mateřství s poskytnutím finanční kompenzace s náklady spojenými s náhradním mateřstvím. Komerční mateřství je vyloučeno s ohledem na § 169 TZ.

Smlouva má význam především psychologický, s ohledem na § 775 OZ. Neexistuje zde legitimní nárok objednatelského páru na vydání dítěte. Nevzniká ani bezdůvodné obohacení na straně matky, neboť celý tento stav je čistě dobrovolný. Otázkou zůstává, kdyby náhradní matka byla od počátku rozhodnuta, že dítě objednatelskému páru nepředá a pouze si vědomě nechala hradit náklady vzniklé v souvislosti s těhotenstvím. Pak by se dalo uvažovat o podvodu podle § 209 TZ. Stranou ovšem zůstává důkazní stránka, která by byla velice komplikovaná.¹⁰⁵

Pro shrnutí je tedy potřeba konstatovat, že v našem právním řádu neexistuje „povolení“ náhradního mateřství. Nelze argumentovat uplatněním smluvní volnosti, neboť se zde jedná o statusovou povahu právní úpravy mateřství. Tento fakt odvodíme i ze základního ustanovení §1 odst. 2 OZ.¹⁰⁶

5.3 Možnosti právního zakotvení

Kdyby došlo k zakotvení typové smlouvy o náhradním mateřství, musel by se český zákonodárce vypořádat s celou řadou problémů. Prvním je bezesporu rozpor s čl. 7 Úmluvy o právech dítěte a čl. 2 Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství.

Zamýšlené zakotvení by postavilo statusový poměr dítěte na nejistotě. Existuje ovšem i názor, že dítě při ctění § 775 OZ ocitne v právním vztahu, v němž je prezentována jako jeho matka žena, která je porodila, i když dítě nenese polovinu její genetické informace, a tedy s ním není pokrevně příbuzná v tradičním obecném pojetí. Pak tedy § 775 OZ nerespektuje dosah poznatků genetiky a lékařských věd ve vztahu k dětem. Z ohledem na současnou genetiku a medicínu je také otázkou respektování či ignorování poznání vědy naším právním řádem. Skácel tvrdí, že je v zájmu dětí, objektivně nazíráno, mít za matky ženy, které jsou v návrhu OZ uváděny jako pouhé „dárkyně genetické látky“.¹⁰⁷

Pandořina skříňka, která by se otevřela přijetím úpravy smlouvy o náhradním mateřství, by otevřela dveře řadě soudních sporů. Těmito spory by byly zejména: spory

¹⁰⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 115.

¹⁰⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 21, s. 725-732.

¹⁰⁷ SKÁCEL, Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora, 2011, roč. 2011, č. 6, s. 26-32.

o vydání dítěte, dále pak žaloby na náhradu škody, spory v případě, kdy je dítě odmítnuto jak objednatelským párem, tak náhradní matkou, narození postiženého dítěte, rozvod či smrt objednatelského páru apod. Na druhou stranu je potřeba vykládat v souladu s právní jistotou udržitelnost nereflektování vývoje medicíny.¹⁰⁸

Stačí se podívat na judikaturu zahraniční. Domnívám se, že dnešním trendem je opětovná regulace náhradního mateřství v zemích, kde dříve byla značná volnost. Pro příklad uvádím liberální státy jako Indie a Rusko. Dochází ke striktnější regulaci, např. v podobě nepřipouštění cizozemce jako objednatelského páru ani zapsaní jen jednoho rodiče do rodného listu dítěte narozeného náhradní matce.¹⁰⁹ Volnou úpravou se totiž otevřela cesta pro „reprodukční turistiku“ a vzniku nové profese, tj. role náhradní matky jako zdroj obživy.

Přes všechno nacházíme názory, a to u odborné veřejnosti, že OZ nereflektuje vývoj a není adekvátní třetímu tisíciletí,¹¹⁰ že by se mohlo jednat o jedno z nesporných řízení v rámci ZŘS, uspořádání právních vztahů po porodu, soudní cestou.¹¹¹ Vycházet by se dalo z britského modelu úpravy náhradního mateřství.

- Smlouva o náhradním mateřství je legální, ale nevymahatelná.
- Náhradní mateřství není komerční.
- Alespoň jeden z osvojitelů musí být s dítětem geneticky příbuzný.
- Návrh na osvojení dítěte je podán do 6 měsíců po jeho narození.
- Dítě žije s adoptivními rodiči.
- Matka hostitelka dala souhlas s osvojením dítěte nejméně 6 týdnů po jeho narození.¹¹²

V zákoně by měly být upraveny podmínky pro objednatelský pár, mezi ně by měly patřit existence manželského svazku a možnost využít jen pro občany České republiky. To by zamezilo možnosti „reprodukční turistiky“ v České republice. Účastníci by museli být poučeni o možných psychologických, sociálních a právních aspektech. Objednatelský pár a náhradní matky by museli sepsat smlouvu, která by podléhala schválení. Schválení by probíhalo v rámci řízení o schválení smlouvy mezi ženou hostitelkou a objednatelským párem. Ve smlouvě by muselo být upraveno odevzdání dítěte a náklady v souvislosti

¹⁰⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 124.

¹⁰⁹ BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty? *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 24, č. 6, str. 193-201.

¹¹⁰ SKÁCEL, Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora, 2011, roč. 2011, č. 6, s. 26-32.

¹¹¹ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 124-126.

¹¹² Tamtéž, s. 122.

s těhotenstvím a porodem, které hradí objednatelský pár, tak aby nedošlo ke komerčnímu náhradnímu mateřství. Pak by se muselo řešit osvojení, které by mělo být nezrušitelné a zjednodušené. Zjednodušení by znamenalo, že veškeré zjišťování zdravotního stavu by proběhlo již při schvalování smlouvy mezi objednatelským párem a matkou hostitelkou. U soudu by tak postačil pouze souhlas matky s osvojením ve vztahu k určitým osvojitelům. Úprava by měla regulovat i případné odstoupení od smlouvy.¹¹³

Nynější absenci komplexnější úpravy lze s největší pravděpodobností přikládat nutnosti kompromisního řešení, jež by zohledňovalo potřeby praxe a zároveň by nebylo přespříliš revoluční.¹¹⁴ Dle mého názoru je podrobnější úprava, zejména s ohledem na postavení dítěte narozeného cestou náhradního mateřství, potřebná. Jako vhodný inspirační zdroj se mi jeví právě úprava ve Spojeném království.¹¹⁵

5.4 Etické a trestněprávní aspekty náhradního mateřství

Jedním z etických aspektů je možnost vydírání. Z praxe pak vyplývá, že matky hostitelky často využívají své silnější pozice a požadují finanční prostředky po genetické matce pod pohrůžkou, že nedají souhlas k osvojení. V tomto případě by se jednalo o trestný čin vydírání podle §175 TZ.¹¹⁶

Právním, ale i etickým problémem je, jak řešit situace v případě narození postiženého dítěte, rozvodu a smrti objednatelského páru.

Dalším aspektem je etické hledisko ekonomického zisku. Nemluvme jen o zisku pro náhradní matku, ale především o podnikatelských aktivitách agentur.

Trestněprávní aspekty dopadají na komerční náhradní mateřství. Trestný čin svěřením dítěte do moci jiného podle § 169 TZ a díl pátý TČ související s neoprávněným nakládáním s lidskými tkáněmi a orgány, lidským embryem a lidským genomem podle § 164-167 TZ. Důsledek trestněprávního postihu je fakt, že kliniky asistované reprodukce se tak pod touto hrozbou nepodílí na dohodě mezi náhradní matkou a objednatelským párem. Komerčializací by tak mohlo dojít k trestnímu stíhání a zároveň k překážce osvojení, nemluvě o nejistém postavení dítěte.

¹¹³ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 124.

¹¹⁴ ZEMANDLOVÁ, Anna. *Současnost a budoucnost právní regulace surogátního mateřství u nás*. [online]. law.muni.cz, 2012 [cit. 10. října 2017]. Dostupné na <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/ZemandlovaAnna.pdf>.

¹¹⁵ Náhradní mateřství upraveno samostatným zákonem od roku 1985.

¹¹⁶ SKÁCEL, Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora, 2011, roč. 2011, č. 6, s. 26-32.

5.5 Aktuální otázky náhradního mateřství

Velice aktuálním tématem je otázka, jak postupovat v případě, že kvůli „reprodukční turistice“ nastávají případy, kdy stojí matrice před rozhodnutím zapsat, či nezapsat.

Králíčková se ve svém příspěvku přiklání k názoru, že pokud jsou oba rodiče dle cizozemské veřejné listiny různého pohlaví a jsou-li s dítětem geneticky spjati, je třeba s ohledem na sociální rodičovství zápis do zvláštní matrice provést. I v případě, pokud by rodiče nebyli manželé. Zájem dítěte tak převáží nad veřejným pořádkem.¹¹⁷

V případech Mennesson proti Francii a Labassee proti Francii šlo o francouzský pár, který odjel do USA, kde využil tam legálních služeb náhradní matky, která páru porodila dítě. Oba páry se pak s dětmi vrátily do Francie, kde požadovaly zapsání dítěte do matrice. To jim však nebylo umožněno. ESLP v obou případech jasně odlišil práva rodičů od práv dítěte. V obou případech totiž dospěl k závěru, že práva rodičů nebyla porušena, ale naopak práva obou dětí porušena byla, když postupem francouzských státních orgánů byly uvrženy do značně nevýhodného a nejistého postavení – ať už jde o možnost získat státní občanství, nebo například možnost dědit po svých rodičích.¹¹⁸

V dnešní době se setkáváme s dalším fenoménem. Tím jsou případy dvou rodičů stejného pohlaví. Králíčková se opět přiklání k názoru, že pokud dojde k porodu náhradní matky v cizině a jsou-li naplněny tyto podmínky: jeden z právních rodičů dítěte je také genetickým rodičem, druhý dítě osvojil, jedná se o rodičovství sociální, pak nezbyvá než – opět v zájmu dítěte – zápis provést, byť odporuje kogentním normám, které stanoví, že osvojiteli mohou být pouze manželé anebo jeden z manželů¹¹⁹ a že osvojení osobami stejného pohlaví je zakázáno.¹²⁰ Dítě nesmí být vystaveno principiálnímu „odmítnutí“ ze strany státu ve věci svého civilního statusu, které by mělo negativní dopad do jeho rodinného, resp. soukromého života.¹²¹

Aktuálním tématem, které si tato práce klade za cíl, je v případě náhradního mateřství poukázat na to, zda dítě může mít dvě matky, popřípadě dva otce, v případě právních skutečností vzniklých v zahraničí. Zda mohou, či nemohou být do české matrice zapsány dvě osoby stejného pohlaví. Jak nám do této situace zasahuje veřejný pořádek.

¹¹⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 21, s. 725-732.

¹¹⁸ GROCHOVÁ, Martina. *Mater semper certa est?* [online]. centrumlidskaprava.cz, 26. dubna 2015 [cit. 30. října 2017]. Dostupné na <Dostupné na <http://www.centrumlidskaprava.cz/mater-semper-certa-est>>.

¹¹⁹ Viz § 800 OZ

¹²⁰ Viz § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

¹²¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 21, s. 725-732.

5.5.1 Rozsudek Nejvyššího soudu Italské republiky

Nejvyšší soud Italské republiky je v oblasti řešení rodinných věcí považován za konzervativní. O to překvapivější je fakt, že vydal rozhodnutí, kde konstatoval, že není možné nezapsat do rodného listu dítěte dvě matky, jednu, která dítě porodila a druhou, která darovala vajíčko pro rozpor s veřejným pořádkem. V tomto případě se řešil soulad, či rozpor uznání právních poměrů založených cizozemskou veřejnou listinou s italským veřejným pořádkem ve smyslu mezinárodního práva soukromého.

Skutkový stav byl následující. Španělská a italská státní příslušnice uzavřely manželství ve Španělsku. V roce 2011 se španělské ženě narodilo dítě, přičemž žena italské státní příslušnosti darovala vajíčko. V rodném listu dítěte byly uvedeny obě ženy jako matky dítěte. Otec dítěte byl anonymní. Po rozvodu manželství usilovala italská státní příslušnice jako „druhá“ matka o zápis dítěte do matriky v zemi svého původu, v Itálii, neboť chtěla, aby i v Itálii měla se svým dítětem „právní pouto“. Nicméně italská matrika zápis neprovedla s odkazem na rozpor s veřejným pořádkem. Celý případ se dostal až k Nejvyššímu soudu Italské republiky. Ten judikoval, že situace, kdy jedna žena poskytne vajíčko druhé ženě, která dítě porodí, přičemž mužské gamety jsou poskytnuty třetí neznámou osobou, není náhradním mateřstvím, nicméně rodičovstvím v rámci stejnopohlavního páru. V souladu se zahraničním právem se jednalo o stav dvojího mateřství. Zásadním počinem, ke kterému Nejvyšší soud dochází je, že pradávný princip *mater semper certa est*, který je součástí italského práva, může být modifikován vědecko-technickým vývojem. Jakkoli nelze zpochybňovat význam gravidity jako důležitého faktoru, nelze také opomenout „příspěvek“ druhé ženy k mateřství svým vajíčkem.¹²²

Pro českou právní úpravu je tento judikát dobrým vodítkem k zamyšlení. Jak by se nastalá situace řešila u nás? Nejprve tedy pouhý rozpor s jakoukoli kogentní normou českého práva není dostačujícím důvodem pro použití výhrady veřejného pořádku. Nejenže tedy zdaleka ne všechny kogentní normy vnitrostátního práva musejí být při uznání soudem aplikovány, ale dokonce nesmějí být aplikovány. Princip *mater semper certa est* zakotvený v § 775 OZ, který jistě je kogentním ustanovením, tak nebude bránit zapsání matky-dárkyně do rodného listu dítěte. Pokud by tedy správní orgán, popřípadě soud zamýšlel odmítnout

¹²² KRÁLÍČKOVÁ, Zdenka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2017, roč. 25, č. 15-16, s. 524-530.

zápis matky dítěte z důvodu veřejného pořádku, musel by nalézt jiné principy či hodnoty, které by to odůvodňovaly.¹²³

Prvním, na co by bylo potřeba hledět, je, zda uznání dárkyně vajíčka jako matky dítěte, je v rozporu s čl. 1 Ústavy, kdy si všichni mají být rovni ve svých právech. Pokud nebudeme disponovat mezinárodním prvkem, z kogentního pravidla § 775 OZ se nemůžeme odchýlit. Pak lze poukázat na diskriminaci českých žen a dětí žijících v takových vztazích.

Dalším faktorem zkoumání je otázka, zda je uznání matky-dárkyně v souladu se zájmem dítěte. Nejlepší zájem dítěte musí být dle Úmluvy o právech dítěte vždy prvořadým hlediskem, nikoli ovšem vodítkem jediným, resp. výlučným. Lze mít za to, že v posuzovaném případě je třeba považovat právo dítěte na přeshraniční kontinuitu osobního, resp. civilního statusu a zachování rodičovství, jakož i jeho právo na registraci v zemi, která nezná genderově neutrální manželství, tím spíše genderově neutrální rodičovství, za prioritní. Nejlepší zájem dítěte bývá charakterizován jako prvořadý, nesmí být aplikován mechanicky jako jediný a výlučný, ale poměřován testem proporcionality tak, aby bylo nalezeno souladné řešení.¹²⁴

Nad výše uvedeným se v roce 2017 musel zamyslet rovněž Ústavní soud České republiky v nálezů ÚS sp. zn. I. ÚS 3226/16.

5.5.2 Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 3226/16

Nejvyšší soud zamítl návrh na uznání kalifornského rozhodnutí¹²⁵ o rodičovství jednoho ze stejnopohlavních mužských manželů, neznámo, zda biologického otce, tvořících pár. Konkrétně Nejvyšší soud vyhověl návrhu pouze z části, kdy přiznal rodičovská práva pouze jednomu z nich, státnímu občanu České republiky. Návrh na uznání kalifornského rozhodnutí byl podán navrhovatelí opětovně s tím, aby Nejvyšší soud České republiky uznal předmětné rozhodnutí i ve vztahu k druhému z nich, státnímu občanu Dánska. Rozhodnutím sp. zn. 28 Ncu 187/2015 ze dne 18. 7. 2017 Nejvyšší soud České republiky návrh zamítl a konstatoval, že by uznání takového rozhodnutí odporovalo veřejnému pořádku s odkazem na ustanovení § 15 odst. 1 písm. e) zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů.

Manželé tak proti rozhodnutí podali ústavní stížnost.

¹²³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2017, roč. 25, č. 15-16, s. 524-530.

¹²⁴ Tamtéž, s. 524-530.

¹²⁵ Uznání cizího rozhodnutí umožňuje zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém a v případě, že je cizí rozhodnutí uznáno, má takové rozhodnutí stejné účinky jako by o něm rozhodovaly české orgány veřejné moci.

Na rozdíl od tuzemského práva kalifornské dovoluje, aby rodiči v právním smyslu byli dva muži, manželé. Nezletilé dítě má dva rodiče-muže podle kalifornského práva, biologický otec zůstává utajený. Anonymní je i dárkyně ženského vajíčka. Žena, která dítě porodila, tj. náhradní matka, známa je. Dítě tak nezná svůj původ.

Ústavní soud upřednostnil nejlepší zájem dítěte na zachování kalifornského statusu jeho rodiče, resp. dvou stejnopohlavně orientovaných mužů jako rodičů v právním smyslu, před veřejným pořádkem panujícím v ČR, který nic takového nedovoluje. ÚS neřešil tuto otázkou v obecné rovině, ale pouze účelově, vzhledem k pobytu dítěte na území České republiky „čas od času“.

Profesor Telec si ve svém kritickém pohledu k tomuto nálezu klade následující otázku. Je na českém území možné dosáhnout alespoň srovnatelné ochrany nejlepšího zájmu dítěte i jinak nežli uznáním zahraničního rodičovského statusu, který je ve zřejmém rozporu s českým veřejným pořádkem? Vyvodil, že ano. Nikoli však pomocí uznání zahraničního osobního stavu, což již na první pohled vylučuje výhrada českého veřejného pořádku, nýbrž obligačně, tedy závazkově právně. Navrhuje například neformální příkaznictví mezi tzv. jinými osobami blízkými v poměru obdobném poměru rodinnému, jehož obsahem by byla příkazníková právní povinnost pečovat o dítě na českém území při občasných návštěvách, event. i jeho písemnou formu, včetně možné veřejné listiny, např. pro účely důkazní jistoty navenek.¹²⁶

Co se týče zdravotní péče o dítě, nepřítomnost jednoho muže při právních jednáních je běžně řešitelná zástupčím oprávněním druhého muže jako jeho zmocněnce na základě smluvního zastoupení, dle § 441 a násl. OZ. Rozsah zástupčího oprávnění se může týkat i uplatnění práva na informace o zdravotním stavu dítěte, které je obsahem závazku péče o zdraví.¹²⁷

Podle všeho by jediným soukromoprávním problémem eventuálního neuznání cizího civilního statusu byla potenciální nemožnost budoucího postavení dítěte jako nepominutelného dědice, tj. absence práva na dědictví. Nedostatek zákonné dědické posloupnosti potomka v první skupině je přitom nahraditelný, pořízením pro případ smrti. Uvedená situace by ale přicházela v úvahu jen tehdy, pokud by bylo dědictví v budoucnu projednáváno podle českého práva, nikoli kalifornského. Právní otázkou proto zůstává, zda by zrovna tento důvod, který ani nemusí v budoucnu nastat, měl být natolik určující pro

¹²⁶ TELEC, Ivo. Kritický pohled na nálezy Ústavního soudu: uznání kalifornského rodičovského statusu stejnopohlavního manžela. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2017, roč. 25, č. 19, s. 670-674.

¹²⁷ Tamtéž, s. 670-674.

současný nejlepší zájem dítěte, že by měl být právně upřednostněn před použitím výhrady veřejného pořádku podle českého mezinárodního práva soukromého.¹²⁸

Konečně, za největší právní problém Telec považuje přenos kalifornského právního zla do českého prostředí. Bezohlednost (hrubou nedbalost) či dokonce zlý úmysl na úkor práva nebo právního zájmu dítěte nelze rozšiřovat do světa. Navíc, když kalifornských statusových následků by bylo možno u nás zásadně srovnatelně dosáhnout závazkově. Na cesty do Česka „čas od času“ by to snad stačilo.¹²⁹

Ústavní soud pouze konstatoval, že se v daném případě nejedná v nejlepším zájmu dítěte. Ústavní soud tak přistupuje v daném kontextu k nejlepšimu zájmu dítěte jako k nejvyššímu hledisku. Judikát ÚS doslova sděluje, že v případě soudního rozhodování o dětech nelze upřednostňovat abstraktní principy před nejlepším zájmem dítěte v konkrétním případě. ÚS hovoří o abstraktních právních principech bez jejich jakékoli další konkretizace.¹³⁰

Osobně vnímám nálezy ÚS, který jednal v nejlepším zájmu dítěte jako subjektivní rozhodnutí, bez dostatečného právního základu. Zájem dítěte je v tomto nálezu postaven bez hlubšího zamyšlení a argumentačního vysvětlení nad všechny další práva. Myslím si, že do jisté míry dochází i k narušení právní jistoty. Status stěžovatelů je potřeba porovnávat s postavením registrovaných partnerů. Pak dojdeme k závěru, že nedochází k odlišnému zacházení, neboť české právo těmto párům rovněž společné osvojení neumožňuje. Přikláním se tedy k názoru Nejvyššího soudu a také se domnívám, že problematika rodičovství mezi dětmi a stejnopohlavními páry představuje politickou otázku, jejíž řešení přísluší zákonodárci.¹³¹ Výrok se týká pouze rodičovství vzniklého v zahraničí. Nereflektuje aktuální situaci, kdy děti vyrůstají v rodinách stejnopohlavních párů, ani situace dětí pocházejících z náhradního mateřství vychovávaných stejnopohlavním párem v České republice.

Praktickým a neřešeným problémem je otázka, jak má matika postupovat při zápise. ÚS tímto svým rozhodnutím určil, že příslušný matriční úřad zapíše do matriční knihy i druhého otce, vydá rodný list a potvrzení o státním občanství. Dnešní praxe je taková, že děti, které se narodily díky náhradnímu mateřství, mají zapsaného jen jednoho rodiče.

¹²⁸ TELEČ, Ivo. Kritický pohled na nálezy Ústavního soudu: uznání kalifornského rodičovského statusu stejnopohlavního manžela. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2017, roč. 25, č. 19, s. 670-674.

¹²⁹ Tamtéž, s. 670-674.

¹³⁰ HOFŠCHNEIDEROVÁ, Anna. *O konceptu nejlepšího zájmu dítěte* [online]. epravo.cz, 14. října 2017 [cit. 30. října 2017]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/o-konceptu-nejlepsiho-zajmu-ditete-106509.html>>.

¹³¹ Viz Rozsudek Nejvyššího soudu č. j. 28 Ncu 187/2015-6 ze dne 18. 7. 2016.

Závěr

Diplomová práce zpracovává aktuální vývoj v oblasti mateřství. Cílem bylo popsat a analyzovat platnou a účinnou právní úpravu a poukázat na možnosti a úskalí právního zakotvení v případech, kde právní úprava chybí. Práce neměla za cíl poukázat na všechny aktuální problémy, ale výřezem vyzdvihnout ty nejčastěji diskutované a pro autorku práce nejzajímavější. Práce si nekladla za cíl podrobněji řešit úpravu otcovství, příbuzenství, osvojení a dalších institutů rodinného práva.

Diplomová práce pojednává o čtyřech samostatných tématech. Každé by vydalo na jednu práci. V tomto případě bylo cílem poukázat na vývoj mateřství a jeho současné podoby. Koho by před lety napadlo, že v českém právním prostředí bude existovat zákon o utajených porodech, baby-boxy budou fungovat v právním vakuu bez úpravy, že do matriky můžou být za určitých podmínek zapsány dvě osoby stejného pohlaví, že se z asistované reprodukce stane současný trend.

Za jádro své práce považuji zaměření se na možnosti právního zakotvení. Anonymní, utajené porody a problematika baby-boxů spolu úzce souvisí. Jediným upraveným institutem u nás jsou právě utajené porody. O nich řada lidí ani neví. Realitou zůstává, že právní úprava za sebou zanechává řadu otázek a neřešených situací, kdy často odborná veřejnost pouze dovozuje, jak by se v tom či onom případě postupovalo. Rozhodně vnímám potřebu se zamyslet nad možností porodu ve zdravotnickém zařízení anonymně. Byl by zjištěn alespoň zdravotní stav matky a dítěte a došlo by i k větší šanci dítěte na přežití než v případě pohození dětí či baby-boxů. Osobně vnímám problematiku baby-boxů jako problematickou, tiše tolerovanou.

Jako pozitivum, byť pro někoho je tento argumentem silně negativním, vidím stálý a neměnný postoj zákonodárce, a velké části odborné veřejnosti na zachování zásady *mater semper certa est*, která je ctěna ustanovením § 775 OZ.

Asistovanou reprodukci vnímám jako důsledek vývoje lékařské vědy a lidského poznání. Pokud zárodečné buňky pocházejí od neplodného páru, nevidím v aplikaci větší problém. Opatrná bych byla v případech, kdy je zapotřebí dárcovské zárodečné buňky. V těchto případech nastává problém nejen genetický, ale rovněž biologický a právní. V případě, že by došlo k úpravě náhradního mateřství v českém prostředí, přikláněla bych se k britskému modelu úpravy, který je v této práci popsán.

Mateřství je primárním statusovým poměrem. Vždy bude vyvolávat celou řadu otázek, s ohledem na jeho citlivou a křehkou povahu. Nikdy ovšem nesmíme zapomenout na práva dítěte, které s problematikou mateřství úzce souvisí. Ať už je česká právní úprava jakákoliv, účelem této diplomové práce bylo poukázat na nynější situaci a poskytnout zamyšlení nad možnostmi, které se nám otevírají.

Seznam použitých zdrojů

1. Monografie

DAUBNEROVÁ, Alena. *Matriční činnost po účinnosti nového občanského zákoníku*. Praha: Linde Praha, 2013. 175 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.

HENDRYCH, Dušan. *Právníký slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. 1459 s.

HESS, Ludvík. *Co jste se v novinách nedočetli o babyboxech*. Praha: Petrklíč, 2009. 175 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 1392 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2015. 328 s.

JELÍNEK, Jiří a kol.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. vydání. Praha: Leges, 2013. 1216 s.

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. (1441 s.).

MITLÖHNER, Miroslav a SOVOVÁ, Olga. *Právní problematika umělé lidské reprodukce*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 86 s.

PAUKNEROVÁ, Monika et al. *Nové jevy v právu na počátku 21. století. IV., Proměny soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009. 424 s.

RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Vydání první. Praha: C. H. Beck, 2015. 197 s.

SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštní řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 1032 s.

ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. 302 s.

ŠIMEK, Jiří. *Lékařská etika*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2015. 222 s.

ŠTĚPÁN, Jaromír. *Právo a moderní lékařství*. Praha, 1989. 347 s.

2. Články z odborných časopisů

BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 9, s. 312-321.

BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty? *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 24, č. 6, str. 193-201.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice - utopie nebo realita? *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 2, s. 53-57.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 23-24, s. 801-813.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, NOVÝ, Zdeněk. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2017, roč. 25, č. 15-16, s. 524-530.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícím mateřství. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 21, s. 725-732.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora, 2005, roč. 2005, č. 7 -8, s. 46-50.

NOVÁ, Hana. Baby-boxy, schránky pro odložené novorozené děti z pohledu právní úpravy. *Právo a rodina*, 2005, roč. 7, č. 11, s. 4-5.

POLÁKOVÁ, Martina. Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 55-58.

SKŘEJPEK, Michal. Pravidla, rčení, zásady a definice římského práva. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 1999, č. 7, s. 363-368.

SKÁCEL, Jindřich. Est mater semper certa? *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora, 2011, roč. 2011, č. 6, s. 26-32.

TELEC, Ivo. Kritický pohled na nález Ústavního soudu: uznání kalifornského rodičovského statusu stejnopohlavního manžela. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2017, roč. 25, č. 19, s. 670-674.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2005, roč. 13, č. 7, s. 250-253.

3. Příspěvky ve sborníku

HUBÁLKOVÁ, Eva. Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech. In Sborník z konference Rodina a práva osobního stavu (statusová), *Správní právo*, 2003, č. 5-6, s. 282.

4. Internetové zdroje

Evropská úmluva o ochraně lidských práv [online]. echr.coe.int, [cit. 15. září 2017]. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf>.

Evropský úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství [online]. sagit.cz, [cit. 15. září 2017]. Dostupné na <<http://www.sagit.cz/info/ss01047>>.

ZEMANDLOVÁ, Anna. *Současnost a budoucnost právní regulace surogátního mateřství u nás*. [online]. law.muni.cz, 2012 [cit. 10. října 2017]. Dostupné na <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/ZemandlovaAnna.pdf>.

DOLEŽAL, Tomáš. *Právo na heterologní IVF jako součást ochrany práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech?* [online]. ilaw.cas.cz, 2012 [cit. 20. října 2017]. Dostupné na <<http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/31/38>>.

JANOTOVÁ, Dana. *K otázce identity u odložených dětí*. [online]. babybox.cz, 2010 [cit. 20. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/?p=problematika>>.

HOŘÍNOVÁ Anna. *Legal aspects of assisted reproduction* [online]. law.muni.cz, 2009 [cit. 15. září 2017]. Dostupné na <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/sblizovani/Horinova_Anna__1096_.pdf>.

RÁKOS, Miroslav. *Jak probíhají utajené porody v Dětském domově Aš* [online]. rodina.cz, 30. srpna 2000 [cit. 29. září 2017]. Dostupné na <<http://www.rodina.cz/clanek872.htm>>.

Fond ohrožených dětí. *Zákon o utajených porodech* [online]. fod.cz [cit. 29. září 2017]. Dostupné na <<http://www.fod.cz/nase-cinnost/zakon-o-utajenych-porodech>>.

CASE OF ODIÈVRE v. FRANCE [online]. unipd-centrodirittiumani.it, 13. února 2003 [cit. 2. října 2017]. Dostupné na <http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/42326_98.pdf>.

MAREŠOVÁ, Gabriela. *Utajené (anonymní) porody versus babyboxy a návaznost zdravotní a sociální péče* [online]. zdravi.euro.cz, 9. června 2009 [cit. 15. října 2017]. Dostupné na <<http://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/utajene-anonymni-porody-versus-babyboxy-a-navaznost-zdravotni-a--429781>>.

Statistika babyboxů [online]. babybox.cz, 2010 [cit. 15. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/?p=statistiky>>.

Zpráva o babyboxech k 13. 10. 2017 [online]. babybox.cz, 2017 [cit. 20. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/?p=zprava>>.

JFK. *V babyboxu našli dítě, které téměř mluvílo* [online]. lidovky.cz, 4. prosince 2009 [cit. 3. října 2017]. Dostupné na <https://www.lidovky.cz/v-babyboxu-nasli-dite-ktere-temer-mluvilo-fgd-noviny.aspx?c=A091204_000016_ln_noviny_sko&klic=234473&mes=091204_0>.

MPSV. *Aktualizované doporučení MPSV k postupu příslušných obecních úřadů obcí s rozšířenou působností při odložení dítěte do babyboxu* [online]. babybox.cz, 7. května 2012 [cit. 25. října 2017]. Dostupné na <<http://www.babybox.cz/media/pdf/doporuceni-mpsv-2012.pdf>>.

Convention on the Rights of the Child. [online]. lidskaprava.cz, 2011 [cit. 25. října 2017]. Dostupné na <http://www.lidskaprava.cz/uploads/10_Ankety/03_babyboxy/CRC.C.CZE.CO.3-4_2011.pdf>. s. 11-12.

MPSV. *MPSV vydalo metodiku pro případy dětí odložených do babyboxů*. [online]. mpsv.cz, 16. března 2006 [cit. 25. října 2017]. Dostupná na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2583/160306b.pdf>>.

MPSV. *MPSV nechce bránit vzniku „baby boxů“* [online]. mpsv.cz, 19. ledna 2005 [cit. 25. října 2017]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/135/190105a.pdf>>.

KŘUPKOVÁ, Kristýna. *Utajené porody dnes skoro nikdo nezná, jsou přitom bezpečnější než babybox* [online]. rozhlas.cz, 31. srpna 2017 [cit. 25. října 2017]. Dostupné na <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/utajene-porody-dnes-skoro-nikdo-nezna-jsou-pritom-bezpecnejsi-nez-babybox--1751511>.

5. Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1 /1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení předsednictva č. 2 /1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 36/2005 Z. z., o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ve znění novely č. 2/2017 Z. z.

Důvodová zpráva k zákonu č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

6. Soudní rozhodnutí

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. září 2014, NS 30 Cdo 544/2014

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. července 2016, 28 Ncu 187/2015-6

Nález ÚS ze dne 29. června 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. února 2003, ve věci Odièvre proti Francii, č. stížnosti 42326/98

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. prosince 2007, ve věci Dickson proti Spojenému království, č. stížnosti 44362/04

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. dubna 2007, ve věci Evans proti Spojenému království, č. stížnosti 6339/05

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. února 2011, ve věci S. H. a ostatní proti Rakousku, č. stížnosti 57813/00

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. června 2014, ve věci Mennesson proti Francii, č. stížnosti 65192/11

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. června 2014, ve věci Labassee proti Francii, č. stížnosti 65941/11

7. Mezinárodní dokumenty

Úmluva o právech dítěte

Evropská úmluva o ochraně lidských práv

Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství

Úmluva o lidských právech a biomedicíně

Shrnutí

Diplomová práce se věnuje popsání a analýze aktuálních otázek mateřství. Čtyřmi hlavními tématy jsou anonymní a utajené porody, problematika baby-boxů, asistovaná reprodukce a náhradní mateřství, které tvoří i jednotlivé kapitoly. V práci je kladen důraz na analýzu platné a účinné právní úpravy. U institutů, které nemají právní úpravu, je myšleno na možnosti právního zakotvení. První kapitola pojednává o mateřství obecně. Druhá kapitola řeší anonymní a utajené porody. Následující kapitola se zabývá problematikou baby-boxů. Předposlední kapitola řeší asistovanou reprodukci a pátá kapitola hovoří o náhradním mateřství.

Abstract

This thesis deals with description and analysis of the up-to-date questions of motherhood. There are 4 main topics, which are anonymous childbirths and childbirths with the identity of the mother clasified, problems in regard to the anonymous abandonment of children in babyboxes, assisted reproduction and surrogacy. These are the headlines of each chapters. This paperwork deals with the legislature of the Czech Republic. Some of the main topics are not part of the Czech legislature therefore the author gives examples how to embody it into the law. First chapter deals with the motherhood generally. In second chapter we can find anonymous childbirths and childbirths with the identity of the mother classified. Next chapter deals with the problems in regard to the anonymous abandonment of children in babyboxes. Forth chapter is dedicated to the assisted reproduction. The last but not least chapter talks about surrogacy.

Seznam klíčových slov

mateřství, anonymní porod, utajený porod, baby-box, asistovaná reprodukce, náhradní mateřství

Keywords

motherhood, anonymous childbirths, childbirths with the identity of the mother clasified, babybox, assisted reproduction, surrogacy